

NMMAGAZINE

APRIL 2021

- 2 Vrienden
- 2 Kunststuk
- 4 Tussen zwavelgassen en luchtalarm
- 10 Het kanon van Culemborg
- 13 Een wolf in schaapskleren
- 14 De ondergang van de Fokker T.V 855 tijdens de Duitse inval in Nederland (deel I)
- 18 Een vlieger en een zeeman
- 22 De Bevrijding van Ethiopië
- 26 Agenda
- 27 Oproep voor kopij
- 27 Hot air
- 28 Het fotodeterminatie-project tijdens de lockdown
- 31 Vrijwilliger in het NMM

VRIENDEN,

Voor u ligt het eerste NMMagazine van 2021. Op het moment van schrijven van dit voorwoord zitten we nog altijd in een periode met extra beperkingen. Van overleg met Vrienden, die hebben aangeboden ons op één of andere wijze te willen ondersteunen, is vanwege deze beperkingen nog steeds weinig terecht gekomen. Dat spijt ons zeer en is zeker geen onwil maar we hechten eraan in persoon met deze enthousiaste vrienden te overleggen. Gelukkig begint het vacineren tegen Covid-19 op stoom te raken en komt er wat licht aan het eind van deze inmiddels lange tunnel. Wij hopen dat we ergens dit voorjaar weer bij elkaar mogen komen en dan overleg alsnog kan plaatsvinden. Er waren ideeën en aanbevelingen waar geen overleg nodig was en een aantal daarvan is direct opgepakt. De voorstellen die we niet hebben overgenomen, hebben ons wel aan het denken gezet, dus ook die reacties waren waardevol.

Mede uit uw reacties bleek dat ARMA voorziet in een behoefte. NMM gaat weer een ARMA samenstellen en nummer 51 zal eind dit jaar te koop zijn. Vrienden kunnen deze uitgave voor een echte vriendenprijs aanschaffen.

Of en wanneer we weer een Vriendendag kunnen organiseren, is nog ongewis maar als het mogelijk is, pakken we dat onmiddellijk op. Ik hoop dat u het ons

niet kwalijk neemt als de waarschuwingstijd voor deze dag dan wat korter is dan gebruikelijk.

Het NMM heeft in 2020 ruim 163.000 bezoekers ontvangen. Dat is 63% van wat werd verwacht. Voornaamste oorzaak: het NMM moest drie maanden volledig dicht en in de periode dat het wel open was moest met reserveringen en tijdssloten worden gewerkt. De vrijwilligers hebben hier een fantastische bijdrage aan geleverd. Een gelukje was dat Nederlanders in eigen land op vakantie moesten en velen het NMM wisten te vinden.

De periodes van gedwongen sluiting zijn goed benut: de vaste opstelling in het museum is aangepast en het speelhart van het museum, *de Xplore*, wordt vernieuwd. Daarnaast lopen meer activiteiten om het Museum interessant te houden:

50 jaar F-16. Er zijn gevorderde plannen voor een grote tentoonstelling in de zomer van 2022 die alle facetten van de era van de F16 gaat belichten. In 1972 werd de opdracht gegeven het eerste prototype van de (Y)F-16 te bouwen. Al in 1979 draagt Fokker de J-259 als eerste van de in totaal 213 Nederlandse F-16's over aan de Koninklijke Luchtmacht. Volgend jaar bestaat dit zeer succesvolle vliegtuig dus al 50 (!) jaar, een prachtige mijlpaal en een goede reden om er een tentoonstelling aan te wijden.

De Catalina Vliegboot. In Defensiekrant nr. 35 van 4 september stond een artikel

dat het Transport Museum, een Catalina vliegboot aan haar collectie heeft toegevoegd. De situatie ligt echter wezenlijk anders; de Catalina maakt deel uit van de rijkscollectie militair erfgoed, is in beheer bij NMM en wordt nu gerestaureerd door de vrijwilligers van de Neptune Association. Deze vereniging had de vliegende Catalina in onderhoud en heeft veel kennis van deze vliegboot. Met het vertrek van de laatste vliegende Catalina uit Nederland kreeg de Association capaciteit om de Catalina uit de Rijkscollectie te restaureren. Het Transportmuseum (www.transportmuseum.nl) stelt hiervoor ruimte ter beschikking. Het NMM heeft kennis noch capaciteit noch de accreditatie om restauratiewerkzaamheden uit te

(NMM inv.nr. 128930)

2

KUNSTSTUK

In een collectie die zo groot is als die van het NMM kun je ook na tientallen dienstjaren nog makkelijk objecten ontdekken. Een voorbeeld is dit curieuze kunstwerk in de vorm van een zogeheten achterglasschildering. Het betreft een afbeelding van de uniformering van het befaamde 'Nederlandse' grenadiersregiment van Napoleons Keizerlijke Garde, het 3ème régiment de grenadiers à pied de la Garde Impériale, beter bekend als les Grenadiers Hollandais (1810-1810). De afbeelding is gebaseerd op een prent uit 1830. Een achterglasschildering is een zeer broze techniek waarbij direct op glas wordt geschilderd. Daarna wordt het werk omgedraaid zodat door het glas naar de afbeelding gekeken wordt. De techniek heeft als specifiek kenmerk dat de achtergrond, bijvoorbeeld een landschap, als laatste kan worden geschilderd, over de voorgrond heen.

voeren. Dat de Neptune Association de restauratie nu oppakt, is een geweldige opsteker. De Catalina is niet alleen mooi en indrukwekkend maar zeker ook van militair historische waarde: er zijn er meer dan 4000 van gebouwd! We kijken er al naar uit dat "onze vliegboot" weer in oude luister is hersteld en kan worden bewonderd in het NMM.

De F-100 Super Sabre. Op 21 januari stuurden we een e-mail over het eerste crowdfunding-project van het NMM: de renovatie van de F-100 Super Sabre. Velen van u hebben dit bericht gedeeld en het doet me genoegen u te kunnen melden dat op de actie geweldig is gereageerd: op 4 maart werd het streefbedrag van € 50.000 al bereikt! Het NMM is zeker van plan de gerestaureerde F-100 tentoon te stellen, waar wordt nog bekeken maar het toestel komt na restauratie niet meer buiten te staan.

Dat dit vooral Militaire Luchtvaart gerelateerde activiteiten zijn, is louter toeval en heeft echt niet met mijn lichtblauwe achtergrond te maken. Ook op Legergebied wordt gewerkt aan interessante activiteiten en mede met bijdragen van onze Stichting wordt de collectie weer uitgebreid. En voor de kleine vrienden worden in juni, elektrische minitanks geïntroduceerd. Ze zijn duurzaam, maar voor de liefhebber: de nieuwe minitanks maken nog steeds het geluid van een

Catalina op transport (NMM)

echte tank! Hopelijk is dit jaar ook weer een zomeroffensief mogelijk met vele activiteiten. U hoort daar binnenkort meer over en houd hiervoor ook de nieuwe website www.nmm.nl in het oog met directe toegang tot een nieuwe Vriendenpagina.

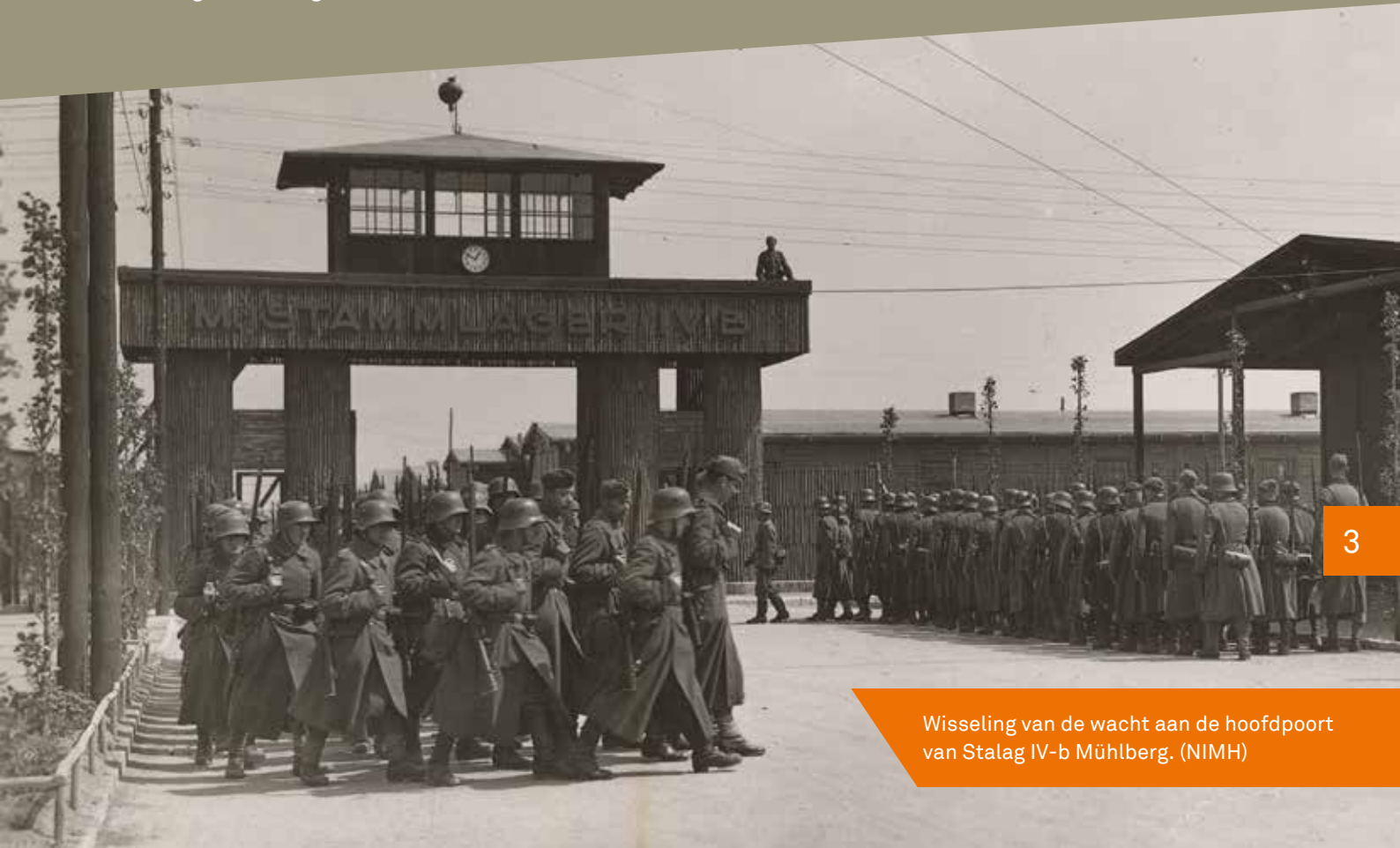
Als het museum is geopend, dan is het dankzij veel maatregelen veilig te bezoeken. Maak uw relaties hierop attent. Er is veel te zien: *Hij of ik*, de indrukwekkende tentoonstelling over een Canadese en een Duitse militair is verlengd en nog te bezoeken tot eind 2021. En ook *De Klas van '45* een historische belevingswereld waar je de oorlog beleeft door de ogen van vijf schoolkinderen is een bezoek meer dan waard. Alle actuele activiteiten zijn te vinden op nmm.nl/nl/bezoek/agenda. Eén wil ik eruit lichten **Zaterdag 17 april** - Nacht

van de Militaire Muziek online waarvoor u van harte wordt uitgenodigd.

Zeker in deze tijd met beperkingen is snelle informatie-uitwisseling van belang. Het is prettig dat zo goed is gereageerd op het verzoek om meer e-mailadressen. Het aantal Vrienden dat we (nog) niet digitaal kunnen bereiken is weer gedaald maar we zitten nog niet boven de 90%! Behoort u tot die kleine groep en heeft u inmiddels wel een e-mailadres, geef het door: secretariaatvrienden@nmm.nl

Denkt u aan uw donatie voor 2021!? Ik wens u veel leesplezier!

Freek Groen

TUSSEN ZWAVELGASSEN EN LUCHTALARM

DOOR ERWIN ROSSMEISL

“Neuburxdorf bij Mühlberg was ons einddoel. Hier was ‘t uitstappen na 46 uren in een wagon te hebben gehuisd, en met onze drooggelegde lichamen gingen we op mars, ‘t leek wel een begrafenis, naar onze bestemming. ‘t Was een grote opluchting toen ‘t geweldige kamp gelegen in de dorre troosteloze vlakte, in zicht kwam. Achter zware prikkeldraadversperringen, voorzien van hoge torens met zwaarbewapende posten en van zoeklichten, doemden ontelbaar vele bruingebrande gedaanten op. Het leek wel een mierennest. Bij onze intrede werden we verwelkomd door een Duitse officier, de kampcommandant, met een echt boevengezicht, die ons de ene na de andere waarschuwing onder het hart stak. Hiermee begon de ellende, ontkleden, wassen, op een uitzonderlijke manier werden onze schedels ‘kaalgeknipt’, ontluizen vonden onze ‘beschermers. Prisoner no. 97984, Stammlager IV-b, van nu af aan was ik geen burger meer, enkel een simpel nummer”. Met deze woorden beschreef soldaat Alois Probst zijn aankomst op 30 juli 1943 in het krijgsgevangenkamp Stalag IV-b Mühlberg.

montagewerkzaamheden voor optische instrumenten.

Ik verklaar op Erewoord...

Gedurende de meidagen van 1940 voerden de Duitsers ongeveer 22.000 militairen, het merendeel dienstplichtigen, als krijgsgevangenen naar Duitsland af. Deze groep werd in juni 1940 alweer vrijgelaten. Het beroepspersoneel diende voor vrijlating een verklaring op Erewoord te tekenen. Op 14 juli 1940 tekende het gros van het ruim 2.000 koppen tellende beroepskorps. Slechts 69 officieren, hoofdzakelijk afkomstig van het KNIL en marineofficieren, weigerden het erewoord te geven. Het merendeel zou later in de literatuur onder de naam 'Colditzgroep' bekendheid verwerven.

De vrijlating bleek voor een deel van de overige militairen niet van lange duur, gedurende de bezetting zijn er stapsgewijs alsnog ruim 11.000 Nederlandse militairen, waarvan meer dan de helft dienstplichtigen, in krijgsgevangenschap teruggevoerd. Toen beroepsofficieren zich op 15 mei 1942 nietsvermoedend op een vijftal kazernes meldden voor de jaarlijkse controle, doken er plotsklaps gewapende wachten op. De officieren

Als dienstplichtig soldaat diende Probst gedurende de meidagen van 1940 bij het 2e Regiment Infanterie. Veel gevechtsactie zag hij niet. Na de capitulatie op 15 mei volgde al snel de demobilisatie en vertrok hij met groot verlov naar huis. Probst pakte zo goed als mogelijk zijn burgerleven weer op en ging aan de slag bij de Nederlandse Instrumenten Compagnie, beter bekend onder de naam Nedinsco, in Venlo. Dit bedrijf was een dependance van het beroemde Duitse optiekbedrijf Carl Zeiss in Jena. Hier verrichtte hij fijnmechanische schaaft- en montagewerkzaamheden voor optische instrumenten.

Ik verklaar op Erewoord...

Gedurende de meidagen van 1940 voerden de Duitsers ongeveer 22.000 militairen, het merendeel dienstplichtigen, als krijgsgevangenen naar Duitsland af. Deze groep werd in juni 1940 alweer vrijgelaten.

Het beroepspersoneel diende voor vrijlating een verklaring op Erewoord te tekenen. Op 14 juli 1940 tekende het gros van het ruim 2.000 koppen tellende beroepskorps. Slechts 69 officieren, hoofdzakelijk afkomstig van het KNIL en marineofficieren, weigerden het erewoord te geven. Het merendeel zou later in de literatuur onder de naam 'Colditzgroep' bekendheid verwerven.

De vrijlating bleek voor een deel van de overige militairen niet van lange duur, gedurende de bezetting zijn er

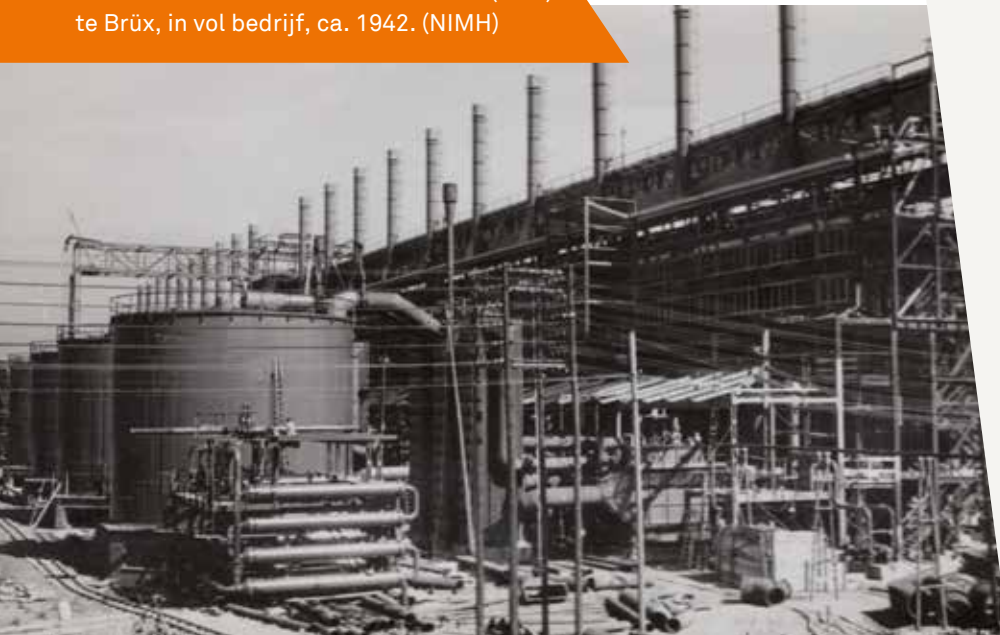
stapsgewijs alsnog ruim 11.000 Nederlandse militairen, waarvan meer dan de helft dienstplichtigen, in krijgsgevangenschap teruggevoerd.

Toen beroepsofficieren zich op 15 mei 1942 nietsvermoedend op een vijftal kazernes meldden voor de jaarlijkse controle, doken er plotsklaps gewapende wachten op. De officieren werden gevangengenomen omdat zij volgens de Duitsers betrokken waren bij het opkomende verzet en daarmee het Erewoord hadden gebroken. De officieren, cadetten en adelborsten vertrokken nog diezelfde dag naar het barakkenkamp Oflag XIII-b Neurenberg- Langwasser. Na een verblijf van Prisoner no. 97984, Stammlager IV-b, van nu af aan was ik geen burger meer, enkel een simpel nummer". Met deze woorden beschreef soldaat Alois Probst zijn aankomst op 30 juli 1943 in het krijgsgevangenkamp Stalag IV-b Mühlberg.

Als dienstplichtig soldaat diende Probst gedurende de meidagen van 1940 bij het 2e Regiment Infanterie. Veel gevechtsactie zag hij niet. Na de capitulatie op 15 mei volgde al snel de demobilisatie en vertrok hij met groot verlov naar huis. Probst pakte zo goed als mogelijk zijn burgerleven weer op en ging aan de slag bij de Nederlandse Instrumenten Compagnie, beter bekend onder de naam Nedinsco, in Venlo. Dit bedrijf was een dependance van het beroemde Duitse optiekbedrijf Carl Zeiss in Jena. Hier verrichtte hij fijnmechanische schaaft- en

Prikkeldraad en wachttorens, getekend door kapitein E.W. 't Sas te Stalag 371 Stanislaw, 1943. (NMM Inv.Nr. 00268455)

beroepskader beneden de rang van officier, en een opvallende groep: de studenten die in de meidagen het veldgrijs droegen, een oproep. Ook de reserveofficieren bleven niet buiten schot. Het betrof op papier ruim 8.000 man, waarvan iets minder dan de helft zich aan de kazernepoort te Amersfoort meldde. Velen van hen konden op basis van hun *Bescheinigung*, onder de bevolking beter bekend als het *Blauer Ausweis*, aantonen dat ze economisch of maatschappelijk niet gemist konden worden. Als gevolg hiervan vertrok uiteindelijk een groep van 'slechts' 350 man richting Duitsland. Deze groep belandde in barakkenkamp Oflag XXI c/Z Grüne bei Lissa.

De grootste groep die in het voorjaar van 1943 in krijgsgevangenschap werd gevoerd was 'Jan Soldaat'; de bulk dienstplichtigen die in mei-juni 1940 met groot verlof huiswaarts was gezonden. In tegenstelling tot de (reserve) officieren en onderofficieren mochten deze manschappen volgens de Conventie van Genève in de hoedanigheid van krijgsgevangenen wel tewerk worden gesteld, zolang dit werk niet gerelateerd was aan de oorlogsindustrie. In werkelijkheid viel dit onderscheid echter nauwelijks te maken. De Duitse industrie was immers in 1943 geheel ingesteld op oorlogsproductie.

De *Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz* Fritz Sauckel boorde met de genoemde oproep een enorm potentieel arbeidskrachten aan. Toch voerden de Duitsers van de circa 250.000 militairen die ze in het voorjaar van 1943 op het oog hadden, 'slechts' zo'n 8.500 in krijgsgevangenschap af. De exacte reden van dit relatieve lage aantal blijft onduidelijk, maar het vermoeden bestaat dat Rijkscommissaris A. Seyss-Inquart terecht vreesde dat de afvoer van een dergelijk groot aantal doorgaans jonge mannen niet alleen de Nederlandse economie zou ontregelen maar ook het verzet zou aanwakkeren. Voor de Duitse autoriteiten in Nederland golden dus andere belangen dan die van hun superieuren in Berlijn. Op grote schaal schreef de bezetter dan ook de vrijstellingen uit. Daarnaast wachtte een aanzienlijk aantal militairen niet

werden gevangengenomen omdat zij volgens de Duitsers betrokken waren bij het opkomende verzet en daarmee het Erewoord hadden gebroken. De officieren, cadetten en adelborsten vertrokken nog diezelfde dag naar het barakkenkamp Oflag XIII-b Neurenberg-Langwasser. Na een verblijf van 2,5 maand in dit tochtige kamp werd de groep overgeplaatst naar Stalag 371 te Stanislaw, in het zuidoostelijk deel van Polen. Hoewel de officiële benaming van het kamp Stalag (= Stammlager) 371 suggereerde dat het een manschappenkamp betrof, diende het tot januari 1940 de facto als officiersonderkomen. Die maand besloten de Duitsers de groep in verband met het naderende front te verplaatsen naar Oflag 67 Neubrandenburg, gelegen circa 140 km ten noorden van Berlijn. Een deel van deze krijgsgevangenen, meestal

oudere (hoofd) officieren, was in juni 1944 vanwege een dreigende 'overbevolking' van dit barakkenkamp overgeplaatst naar het in Beieren gelegen Ilag VII/Oflag Tittmoning.

1943: onderduiken of melden?

In het voorjaar van 1943 riep de opperbevelhebber van de *Wehrmacht* in Nederland F. Christiansen als donderslag bij heldere hemel het gehele voormalige Nederlandse leger weer in krijgsgevangenschap op; wederom werd betrokkenheid bij het verzet en schending van het erewoord als reden aangevoerd. Deze oproep had tevens te maken met de alsmaar stijgende behoefte aan werkkrachten in de Duitse oorlogsindustrie.

Achtereenvolgens ontvingen de aspirant beroepsofficieren, het gehele

het oordeel van de autoriteiten af maar dook, met alle risico's van dien, onder.

Tewerkgesteld in Arbeitskommando Brück STW 451

In de praktijk bleek het voor sommige militairen echter niet eenvoudig een vrijstelling te bemachtigen. Op 30 juli 1943 kreeg Probst de oproep zich te melden in de Weermacht Kazerne aan de Zonnebloemstraat te Amersfoort. Onderduiken kon hij zich volgens eigen zeggen niet financieel veroorloven, bovendien vreesde hij dat zijn vader of zijn twee broers slachtoffer zouden worden van zijn handelen. Het zal allemaal niet zo'n vaart lopen was zijn gedachte en hij had dan ook goede hoop dat hij na melding in Amersfoort weer naar huis terug kon. Met zijn aanstelling bij Nedinsco was hij immers economisch onmisbaar en op

Barak 15 in Lager 17/18 STW Brück. Alois Probst staand, 5e persoon van links, 14 mei 1944. (Archief Probst)

de keper beschouwd al werkzaam voor de Duitse oorlogsindustrie! Groot was dan ook zijn verbazing toen hij geen vrijstelling kreeg. Zijn vader, en ook Nedinsco, probeerden hem nog vrij te

krijgen; zonder succes.

Samen met enkele honderden andere militairen, opgepropt in treinwagons, vertrok de ontgoochelde Probst op 31 juli 1943 vanuit Amersfoort in krijgsgevangenschap naar Duitsland. Op 2 augustus 1943 kwam hij aan in het Stammlager IV-b Mühlberg. Hier kreeg hij zijn krijgsgevangenenplaatje met het nummer 97984 uitgereikt. Kort daarop plaatsten de Duitse autoriteiten hem over naar Stalag IV-c Wistritz, althans administratief. In werkelijkheid arriveerde Probst in het onder IV-c ressorterende *Arbeitskommando Brück* STW 451. De krijgsgevangenen die in dit beruchte werkkamp terecht kwamen werden tewerkgesteld in de fabriekscomplexen van de *Sudetenländische Treibstoffwerke Hermann Göring* (STW). Deze voor die tijd hypermoderne raffinaderij was in 1940 door de Duitsers opgezet met het doel om uit bruinkool synthetische benzine te vervaardigen voor de *Wehrmacht*. Vanaf 1943 tot aan de bevrijding van 1945 werkten in het reusachtige complex circa 40.000 dwangarbeiders, onder wie 1.200 tot 1.400 Nederlandse militairen; *Kommando 451*. De erbarmelijke werkomstandigheden op de *Hydrierwerke*, zoals de fabrieken ook wel genoemd werden, eisten hun tol. Door koolstof en giftige dampen zoals zwaveldioxide belandden vele krijgsgevangenen met pleuritis (longvliesontsteking) of andere luchtwegaandoeningen in het lazaret.

Menukaart vervaardigd door kapitein der Infanterie E.W. 't Sas kort voor het vertrek naar Oflag 67 Neubrandenburg. De Nederlandse officieren verbleven van augustus 1942 tot aan januari 1944 in Stanislaw. Centraal staat afgebeeld waar de gevangenen het meest naar uitkeken: het Rode Kruis Pakket. (NMM)

Ds. Den Boeft spreekt tijdens de massa-begrafenis na het bombardement op Brück van 12 mei 1944. Achttien Nederlanders vonden hierbij de dood, naast 68 Fransen en 50 Britten. (NIMH)

Worstelend met de dood..

Aanvankelijk moest ook Probst vuil en zwaar werk verrichten maar door zijn specifieke vakkennis kwam hij uiteindelijk aan de werkbank in de grote reparatiehal, de “Hauptwerkstadt”, te staan waar hij frees- en schaafwerkzaamheden verrichtte. Het gevaar kwam echter ook uit andere hoek. Veelvuldig was het STW complex doelwit van geallieerde bombardementen. Onder de vele honderden slachtoffers bevonden zich enkele tientallen Nederlanders. Probst moest, zoals uit zijn dagboek aantekeningen bleek, menigmaal rennen voor zijn leven. Op 5 maart 1945 ging het bijna mis. Met het afgaan van het luchtalarm verlieten de krijgsgevangenen halsoverkop de barakken om zo snel mogelijk bij de bunker te komen. Hij schreef: “met een ontzettende knal spatte de dichtstbijzijnde bom op ongeveer 40 meter van mij vandaan uit elkaar. De gevolgen waren verschrikkelijk [...] De weg lag bezaaid met stervende vrienden, worstelend met de dood, met vrienden met verminkte of bloederig uit elkaar gereten lichamen. Een afgrijselijk toneel. [...] Vaders die naar hun vrouw riepen, doch ze nooit meer terug

zouden zien, ‘t was verschrikkelijk. Toen later de balans opgemaakt was, telde men meer dan 50 doden en een groot aantal gewonden. Het is verschrikkelijk om op deze wijze een goede vriend te moeten verliezen en dat terwijl nu het einde in zicht was”. Probst kwam er slechts met wat schrammen vanaf en wist ternauwernood de bunker te bereiken. Later bleek dat de bommen ook het barakkenkamp *Lager 17/18*, waarin de Nederlandse krijgsgevangenen zich bevonden, had verwoest.

Het dagelijkse leven

Net als Probst kwam het merendeel van de ruim 8.500 in 1943 afgevoerde Nederlandse militairen terecht in een van de vele honderden *Arbeitskommando's* die verbonden waren aan de verschillende Stalags. Het betrof een aantal grootschalige industriële complexen zoals de STW en de *Hugo Anton Schneider Aktiengesellschaft* in Leipzig, beter bekend als HASAG, waar honderden Nederlandse militairen betrokken waren bij de fabricage van de beruchte *Panzerfaust*. Anderen waren weer werkzaam in de vliegtuigindustrie zoals bij *Junkers Werken 11/10* in Aschersleben, 119/9 Bernburg of ARADO te Wittenberg. Numeriek gezien bestond het grootste deel van de *Arbeitskommando's* uit

kleinschalige productiecentra of omhelsde het simpelweg een plaatsing als landarbeider op een boerderij. Hier was de bewegingsvrijheid van de krijgsgevangenen vaak opmerkelijk groot. Sommige dagboeken getuigen zelfs van de mogelijkheid tot bioscoop- of cafébezoek!

Het dagboek van Probst getuigt op indringende wijze van het dagelijkse leven van een Nederlandse krijgsgevangene in een grootschalig *Arbeitskommando*. Niet alleen het oorlogsgeweld, het vieze en zware werk, de eeuwige strijd met wandluizen maar ook de momenten van kameraadschap, zijn grote passie: de voetbalwedstrijden en het provisorische cabaret passeren daarbij de revue. Een rode draad in het dagboek blijft, naast de aanhoudende bombardementen, het thema voeding. Hoewel in 1943 en begin 1944 met regelmaat voedselpakketten van het Rode Kruis arriveerden, kwam deze hulp door toedoen van de spoorwegstaking in september 1944 bijna geheel tot stilstand. Probst schreef: “Doordat de aanvoer van levensmiddelenpakketten gestaakt was, begon den honger weer aan onze magen te knagen en werd er om de koolraapsoep weer gevochten. Met dit alles daalde de stemming weer een stuk”.

In schril contrast met de ervaringen van de manschappen zoals die van Probst in de *Arbeitskommando's* stond de dagbesteding van de officieren en onderofficieren. Omdat zij volgens de Conventie van Genève niet te werk gesteld mochten worden bleven zij altijd in hun kampen. Zo goed en zo kwaad als het ging zochten ze aanhoudend naar een zinvolle besteding van de dag. Het in de literatuur geschetste beeld dat velen zich uitsluitend bezighielden met het beramen van ontsnappingen is onjuist. Slechts een beperkt aantal officieren zocht vanuit een zekere geldingsdrang aanhoudend naar mogelijkheden om de benen te nemen. Het gros daarentegen onderging het lot als krijgsgevangene gelaten en vulde de eentonige dagen met uiteenlopende activiteiten zoals lezen, wandelen, roken, tekenen, bridgen, schrijven en, indien daar faciliteiten voor waren, studie, muziek, cabaret en sport.

Ups and downs

De manier waarop de krijgsgevangenen terugkeken op hun periode van opsluiting varieerde sterk. De werelden waarin (reserve) officieren en onderofficieren in gevangenschap verkeerden in verschil in grote mate met die van de manschappen. De verschillende groepen waren bovendien nauwelijks op de hoogte van elkaars lot. Een onbekend aantal krijgsgevangenen keerde door de bombardementen of stelselmatige vernedering en mishandelingen getraumatiseerd terug. Bij anderen bleek dat het eentonige bestaan achter prikkeldraad vooral tot veel frustraties, onderlinge conflicten en depressies had geleid. Een enkeling beschouwde de periode van krijgsgevangenschap juist als een uitdaging of als het inherente risico van een militair in oorlogstijd. Maar op sommige vlakken kwamen de ervaringen bij de officieren en manschappen ook overeen. Ook de eersten kregen te maken met de gevolgen van de spoorwegstakingen en de teruglopende leveranties van pakketten, waardoor honger een aanhoudend thema was.

De ervaringen van de bevrijding en de terugkeer naar Nederland liepen ook sterk uiteen. Probst beschreef de komst van de Russen in het kamp

en de chaotische omstandigheden kort na de bevrijding. Het zou nog ruim twee weken duren alvorens de Nederlanders uit Brück konden vertrekken. Op 20 mei was het zover. Op Amerikaanse vrachtwagens vertrokken de Nederlanders via Karlsbad en Pilsen naar Bamberg. Hier stapte de groep over op de trein. Tijdens de reis was Probst getuige van de enorme verwoestingen in Duitsland; via Koblenz en Bonn reden ze door het platgebombardeerde Aken. Op 29 mei aangekomen in Verviers was Probst het voortdurende wachten beu en besloot hij, samen met twee andere Zuid-Limburgers, op eigen gelegenheid de Nederlandse grens over te steken. Een dag later bereikte hij liftend zijn zo verlangde thuis, Tegelen.

Direct na thuiskomst werkte hij in stilte onder de Titel 'No. 97984 Ups and downs in 646 dagen Prisoner of War' zijn herinneringen uit. Eenmaal afgerond verdwenen deze echter in de kast. Spreken over deze donkere periode deed hij tot zijn dood in 2004 nauwelijks. Wel onderhield hij contact met enkele vrienden en lotgenoten uit deze periode, onder wie Arie Lamens (106715) en zijn Tsjechische vriend Emil Dvorák. De vele onbeantwoorde

vragen deden dochter Leny Probst na het overlijden van haar vader besluiten op onderzoek uit te gaan. Dit resulteerde in 2018 in de publicatie *Eindstation 'de hel van Brück 1943-1945'*

In mei 2021 verschijnt de NIMH-publicatie *Verzweggen Oorlogsjaren. Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap 1940-1945*. De auteurs Johan van Hoppe, Eric van der Most en Erwin Rossmesl schetsen voor het eerst een alomvattend beeld van de Nederlandse krijgsgevangenen in Duitsland in de periode 1940-1945. Aan de hand van tal van dagboekfragmenten, documenten, correspondentie, tekeningen en foto's beschrijven zij het brede scala aan thema's die het dagelijkse leven achter prikkeldraad zo kenmerkte. Met name door het gebruik van talloze unieke egodocumenten zoals die van Probst komen de krijgsgevangenen in *Verzweggen Oorlogsjaren* zelf aan het woord en wordt hun jarenlange zwijgen doorbroken.

Vrij!: Ex-krijgsgevangen marinepersoneel uit Stalag V-A Ludwigsburg tijdens een tussenstop op weg naar huis. Op de nog met takken gecamoufleerde wagons is in krijt een aantal bestemmingen zichtbaar: Amsterdam, Egmond aan Zee, Den Haag, mei 1945. (NIMH)

HET KANON VAN CULEMBORG

DOOR ARCO SETON EN PAUL VAN BRAKEL

Hij was al eens door ons gespot. Een (historische) 'veldslang' of 'kamerstuk' lag pronkend op een blokkaffuit in de tuin van de ruïne van het kasteel in Culemborg. Omdat hij hier in weer en wind lag, werd er onderling al eens over gesproken om contact met de Gemeente Culemborg op te nemen. Want waren zij zich er wel van bewust dat dit een uniek archeologisch stuk geschut kon zijn? Toen de gemeente zelf contact met ons opnam met een geheel andere vraag over dit geschut, zijn we uiteindelijk om tafel gaan zitten om te bespreken wat het beste zou zijn om dit object het voor het nageslacht te behouden. Het museum had aangegeven dat zij het stuk graag de vaste expositie wilde opnemen.

De besprekingen hebben er uiteindelijk toe geleid dat binnenkort een van de eilanden uit periode 1 opnieuw wordt ingericht (onder aan de trap). Hier zal dit kanon uit Culemborg worden tentoongesteld. Daarmee krijgt het een plaats binnen het cluster van de vroege artillerie. Het blijkt ook een oude geïmporteerde wens te zijn geweest. Bij

de besprekingen komt naar voren dat in de twintiger jaren van vorige eeuw generaal Hoefer, de founding father van het museum, ook als eens geprobeerd had het stuk binnen het museum te krijgen. Maar om zover te komen, zijn er afspraken gemaakt en moest er een en ander georganiseerd worden.

De komst van het buskruit

Omstreeks 1350 wordt het buskruit in Europa geïntroduceerd. Het is een uitvinding die vanuit Azië naar Europa is gekomen, maar volgens welke weg is niet helemaal bekend. Daar bestaan verschillende theorieën over. Zo zou het via handelsroutes zijn overgebracht. In de volksmond wordt ook gezegd dat het een vinding van de 'Chinezen' is. Dit moet echter in een breed en nauwkeuriger perspectief opgevat worden; er bestaat een theorie dat contacten met het Mongoolse hof een belangrijke bron van kennisoverdracht kan zijn geweest. Het gebruik van buskruit als strategisch middel heeft verschillende fasen gekend alvorens er met recht over kanonnen gesproken kon worden. Aanvankelijk waren er vuurbekers en vuurlansen met een vuurspuwende lading, soms zelfs om vanuit de hand te schieten. De samenstelling van de ingrediënten voor het buskruit werd in de loop der tijd verbeterd om tot een voortstuwende explosieve lading te komen. Tegelijkertijd vinden er fysieke ontwikkelingen aan de schietbuis zelf plaats. Beide verbeteringen tezamen brengen het

Het kanon op de binnenplaats van Het weeshuis (waarschijnlijk jaren '20)

metalen bierpul, werd op zijn beurt met spieën tussen affuit en schietbuis stevig vastgezet en aangedrukt. Je kunt het enigszins vergelijken met losse kardoezen. Het kaliber (8,5 cm) en de verhouding tot de lengte (370 cm) van de Culemborgse loop doen vermoeden dat naast smeedijzeren kogels, waarschijnlijk ook brandkogels konden worden afgevuurd. Daarmee diende het zowel als belegerings- als verdedigingsgeschut.

officieel Het Elisabeth Weeshuis Museum geheten, was in 1928 in gebruik genomen als oudheidkamer voor Culemborg en omstreken. Binnen de context van historisch museum heeft dit archeologische kanon hier een plaats gekregen. Het museum ondergaat echter in 2005 een vergaande reorganisatie, waarbij de keuze wordt gemaakt om de geschiedenis van het weeshuis en het weeshuisleven centraal te stellen². Door deze verandering is het kanon buiten het collectieprofiel komen te vallen en kwam het voor afstoot in aanmerking. Uiteindelijk kreeg het een plek in de tuin van het Kasteel.

Het kanon uit Culemborg

Het idee dat het kanon Culemborg zou gaan verlaten, werd met lede ogen door de beheerders van de kasteeltuin en hoeders van het lokale erfgoed ontvangen. Er zijn goede argumenten voor behoud binnen de grenzen van Culemborg aangedragen. Zo zou het er een plaats 'in situ' hebben. Daarbij hecht men er veel waarde aan het historische verhaal van dergelijk vroeg geschut te kunnen vertellen binnen de context van het kasteel. Er is daarom gekeken hoe een dergelijk stuk geschut gepreserveerd kan worden om in de buitenlucht goed bewaard te blijven. Het voorstel dat is gedaan kon weliswaar voor langere tijd bescherming bieden, echter het behandelplan zou een onomkeerbaar proces met zich meebrengen. Binnen de ethiek van restauratie en conservering is zo'n ingreep niet wenselijk. Het voorgestelde impregneren van het metaal zou een onomkeerbare ingreep betekenen wat de authenticiteit en wetenschappelijk waarde schaadt. Daartegenover, bij een wel omkeerbare behandeling, zou het stuk niet in de openlucht bewaard kunnen blijven. Alle partijen waren het erover eens dat een onomkeerbare ingreep geen optie was.

De Commissie Erfgoed & Ruimte Culemborg stemt in de vergadering van 3 september 2018 ermee in dat het stuk in de museale omgeving van het

¹ Sillevius, L., *De Oudheidkamer voor Culemborg en Omgeving, Gids*, (Culemborg 1928), pag. 7-8

² *Geschiedenis, Elisabeth Weeshuis Museum*, www.weeshuismuseum.nl/geschiedenis. Laatste geraadpleegd 18-02-2021

kanon als strategisch wapen voort.

De oudste kanonnen waren schietbuizen, gemaakt van smeedijzer. Lange metalen staven werden in de lengterichting aan elkaar 'gesmeed' en verstevigd door er rondom gloeiende ijzeren ringen te plaatsen. Met het afkoelen en het krimpen van de ringen kwamen de staven strak tegen elkaar te liggen en vormden zo een holle buis. De afwisselende dikkere ringen konden dienstdoen om takelringen aan te bevestigen. Aan de achterzijde werd een losse kruitkamer of 'snelleke' geplaatst (vandaar de naam 'kamerstuk'), gevuld met de explosieve- en stuwende lading en voorzien van een zundgat. Dit ver-lengstuk met handvat, lijkend op een

Er is niet veel bekend over de opgraving van dit exemplaar. In een stadsgids uit 1928 staat het binnenplein van Het Weeshuis uit 1560 beschreven. Hierin wordt melding gemaakt van "een z.g. kamerstuk, dat mogelijk eens heeft dienstgedaan als schamppaal voor de Zandpoort; 't is tevoorschijn gehaald uit het Wed, waaraan de Paardengracht haar naam ontleent"¹. In de volgende zin worden enkele stenen kogels genoemd die uit de Oostergracht zijn opgebaggerd. Een connectie tussen beide vondsten is niet aangetoond en wordt zodanig ook niet gelegd. Ook is er geen bijbehorend kamerstuk van dit kanon bekend, ondanks dat er wel exemplaren zijn gevonden rond de oude stadswallen.

Museum Het Weeshuis in Culemborg,

Constructietekening van een smeedijzeren kanon op affuit (Richard Slecht: naar voorbeeld van scheepsgeschut van de Mary Rose).

LITERATUUR:

Brinck, N., *Kanonnen van Nederland. Nederlands geschut en ander oude kanonnen in Nederland*, (Amersfoort 2020)
Smith, Robert Douglas, *Boem! 1000 jaar buskruit*, (Delft 2006)

Nationaal Militair Museum geplaatst zal worden, op voorwaarde dat het museum zorg draagt voor een zo nauwkeurig mogelijke replica voor de kasteeltuin. Omdat men graag een zo goed mogelijk historisch verhaal van een kamerstuk wil vertellen, ontstaat het idee om er ook een affuit voor te laten maken. Het maken van de affuit zal binnen een educatief project plaatsvinden, uitgevoerd door leerlingen houtbewerking van het Koningin Wilhelmina College in Culemborg, in samenwerking met Houtatelier Nerf en Stadswerkplaats-Culemborg (Coöperatie van Makers). Het museum draagt hierin bij met historische kennis wat het educatieve element voor de leerlingen een historische diepgang moet geven.

De replica van de vuurmond is uiteindelijk een bronzen exemplaar geworden dat bij Bronsgieterij Custers in Grathem is gegoten. Nadat het stuk in Culemborg was opgehaald, is deze direct naar de bronsgieter gegaan. Een wassen exemplaar is één op één nagemaakt, inclusief de oneffenheden die door de tand des tijds op het origineel zijn ontstaan. Echter bleek het onmogelijk om het als één geheel te gieten. Een loop van bijna vier meter zou een te grote mal vereisen, zodat bij het gieten het gevaar bestond dat het van onderen openbarst. Uiteindelijk is het in drie delen gegoten en later aaneengelast. Het resultaat is ernaar: je moet vooral goed naar de metaalsoort kijken om de replica van het origineel te onderscheiden.

Het origineel zelf is behandeld bij Art Salvage³ in Vlaardingen en heeft een minimale behandeling ondergaan. Bij de restauratie bleek de loop eigenlijk nog in een redelijk goede staat zodat er geen ingrijpende restauratie nodig was om binnen tentoongesteld te worden. Daarmee is voorkomen dat een grondige restauratie, zoals eerder voorgesteld, het object te veel zou verminken. Naast

het verwijderen van roestvlekken is de loop gepreserveerd met een microkristallijne was, waarbij het oorspronkelijke patina van de loop weer meer naar voren komt. Deze behandeling was voldoende omdat de loop immers in een stabiel museaal binnenklimaat komt te staan, waarvoor de microkristallijne was voldoende bescherming biedt aan het metaal. Anders dan in de kasteeltuin zullen we de loop zonder affuit tonen. Daarmee laten we het object in zijn pure eigenheid zien. Op het podium in het Arsenaal zal het schuin in de lengterichting worden opgesteld, gedragen door drie steunen. De constructie wordt op dit moment gefabriceerd door de firma Bruns en zal het (hopelijk) in het voorjaar in volle glorie te zien zijn. Daarmee wordt het zeker gesteld voor de komende generatie(s).

De coronacrisis heeft in de afronding van het project flink parten gespeeld. Het maken van het affuit en de plaatsing in de kasteeltuin komt moeizaam van de grond. Scholen hebben grote moeite om de crisis het hoofd te bieden en de reguliere doelen per schooljaar te behalen. De school en werkplaats moeten iedere keer weer opnieuw enthousiaste leerlingen zien te vinden om de plannen tot uitvoer te brengen. Na afronding van dit project heeft ons museum opnieuw een blikvanger in de expositie. Daarmee tonen we aan dat er naast aandacht en prioriteit voor onze moderne collectie van Lucht- en Landmacht (zoals de restauratie en crowdfunding van onze F100) er ook aandacht blijft voor de vroege geschiedenis.

³ *Behandelplan Art Salvage Vlaardingen, 01-11-2018*

Het gieten in meerdere malen van de replica. Bronsgieterij Custers, Grathem

BUITENMODEL

EEN WOLF IN SCHAAPSKLEREN

DOOR JEROEN PUNT

In de collectie van het NMM bevinden zich vele bijzondere wapens. Een mooi voorbeeld hiervan is een Japanse dolk (tantō) die is vormgegeven als een (ingeklapte) waaier. Het wapen is in de 19e eeuw speciaal vervaardigd als verdedigingswapen voor geisha's (gezelschapsdames).

Detail waaier dolk
(NMM inv.nr. 00268455)

De dolk is voorzien van een fraaie afwerking met Japans lakwerk. Dit lakwerk werd al in de 16e en 17e eeuw in gespecialiseerde ateliers vervaardigd. Lakwerk vormde een belangrijk handelsproduct voor de VOC in de handel tussen Japan en Nederland. Het vervaardigen van goed lakwerk was een complexe klus. Speciale houtsoorten werden eerst voorzien van Kokuso, een substantie van rijstpasta, fijngestampde hennep en lak. Daarna werd alles in het scherpe en bittere sap van de onrijpe kakivruucht gedoopt. Na het polijsten werd het geheel met stof bekleed om kromtrekken te voorkomen. Hierop volgde nog een polijstbeurt. Na al deze voorbereidingen kon begonnen worden met het opbrengen van vijf verschillende laklagen. Iedere laklaag had een eigen benaming en functie. Het hele proces werd afgerond door het object met hertshoornpoeder en olie tussen de duim en de handpalm op te wrijven. Hierdoor kreeg het voorwerp een intense, diepe gloed. Lakken was een arbeidsintensief en kostbaar proces. Hierdoor waren de eindproducten alleen weggelegd voor de rijke bovenlaag van de samenleving. In Nederland waren tot de 19e eeuw voorwerpen van Japans lakwerk voornamelijk te vinden in grachtenpanden van rijke patriciërs of landhuizen van de adel.

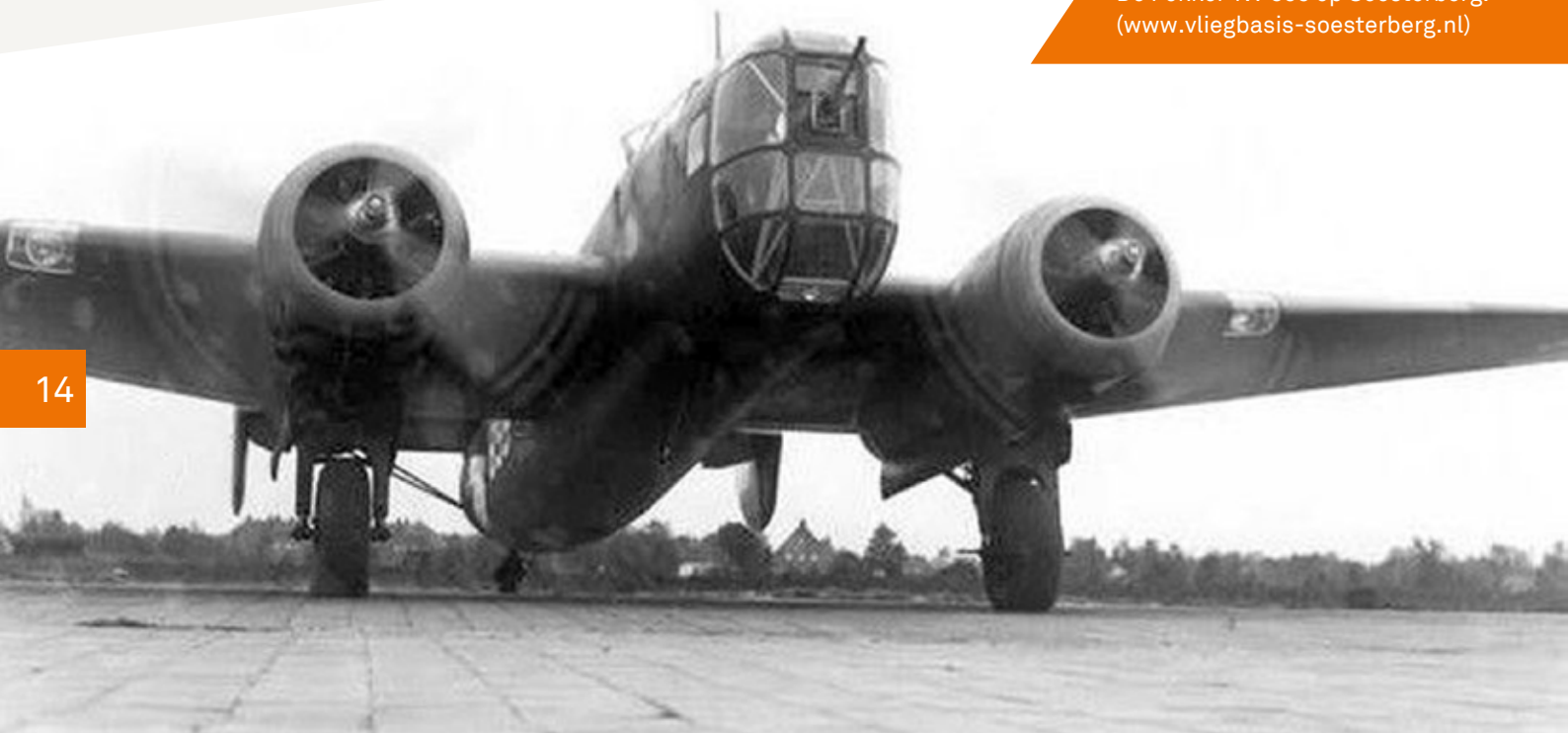
Helaas ontbreekt bij het exemplaar van het NMM de schede en daarmee de helft van het trompe-l'oeil-effect van dit wapen. Het Museum of Fine Arts in Boston bezit een identiek wapen in de collectie. Dit exemplaar geeft goed weer hoe de dolk er compleet uit heeft gezien.

DE ONDERGANG VAN DE FOKKER T.V 855 TIJDENS DE DUITSE INVAL IN NEDERLAND (DEEL I)

DOOR WIM RHEBERGEN

In oktober 2018 ontmoette ik tijdens mijn ochtenddienst als vrijwilliger in het Nationaal Militair Museum (NMM) een mevrouw die begon te vertellen over haar vader die oorlogsvlieger was geweest. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt en er volgde een lang en boeiend gesprek. Het bleek te gaan om Nicolaas Steenbeek, piloot van de op 10 mei 1940 neergestorte Fokker T.V bommenwerper met registratienummer 855. Zijn dochter Marijke is twee maanden later geboren, op 14 juli 1940, en heeft hem daarom nooit gekend. Deze bijzondere ontmoeting was het startpunt van een uitgebreid onderzoek naar de crash van de 855 en het lot van de bemanning. Dit heeft tevens geleid tot de opsporing van familieleden van de andere vier bemanningsleden. Mede dankzij hun medewerking ben ik tot de volgende reconstructie gekomen.

De Fokker T.V 855 op Soesterberg.
(www.vliegbasis-soesterberg.nl)

Vergeten groep vliegers

Het woord 'vergeten' wordt nogal eens gebruikt als het gaat om een groep mensen die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog moedig heeft gedragen maar daar niet of nauwelijks erkenning voor heeft gekregen. Dit is zeker van toepassing op de weinige vliegers van de Nederlandse BomVa (Bombardeer Vliegtuigafdeling). Zij bemanden het geringe aantal Fokker T.V-luchtkruisers waarover de Nederlandse krijgsmacht beschikte toen de Duitsers in mei 1940 ons land binnenvielen.

De BomVa, opgericht in april 1939 en gestationeerd op Schiphol, bestond uit twaalf Fokker T.V's waarvan er maar negen gevechtsklaar waren. De eenheid maakte deel uit van het Wapen der Militaire Luchtvaart (ML). De legervliegdiens had ten tijde van de Duitse inval de beschikking over in totaal 120 gevechtsklare vliegtuigen. Het ging hierbij om onder meer de Fokker C.V en C.X, Koolhoven F.K.51 en de Fokker D.XXI en G.I. De twee laatstgenoemde toestellen, een eenmotorig jachtvliegtuig en een tweemotorige jachtkruiser, waren nog enigszins opgewassen tegen de kwantitatieve en kwalitatieve Duitse overmacht. De meeste toestellen gingen echter verloren; grote aantallen werden op de grond vernietigd, andere gingen ten onder tijdens de luchtgevechten met de vijand.

De Fokker T.V was een tweemotorige jachtkruiser-bommenwerper met een intrekbaar landingsgestel en had als wapening een 20 mm snelvuurkanon in de neuskoepel en 7.9 mm-boordmitrailleurs op de rug van het toestel, in de staartkoepel en aan de zijkant van de romp. Het toestel was ontworpen om 1000 kg aan bommen te kunnen meevoeren maar er waren slechts twee Fokkers die over een bommenruim beschikten en daadwerkelijk inzetbaar waren als bommenwerper. De overige toestellen gingen het gevecht aan met het kanon en de boordmitrailleurs. De bemanning bestond uit een piloot, een tweede vlieger, een waarnemer-commandant, een radiotelegrafist-schutter en een boordschutter.

'Fall Gelb'

Op de vrijdag voor Pinksteren, 10 mei 1940, startte het *Oberkommando der Wehrmacht* het militaire aanvalsplan onder de codenaam *Fall Gelb*. Nederland, België en Luxemburg werden gelijktijdig aangevallen. Om 3.55 uur Nederlandse tijd (X-Zeit: 5.35 uur Duitse tijd) overschreden Duitse pantsertreinen de Nederlandse grens. Tegelijkertijd vlogen grote eskaders vliegtuigen van de *Luftwaffe* over Nederland van oost naar west. Om 5.15 uur meldde het Algemeen Hoofdkwartier het volgende: "Van drie uur af hebben Duitse troepen de grens overschreden. Vliegaanvallen zijn geprobeerd op enkele vliegvelden. Weermacht en afweer zijn paraat bevonden. Voor zover bekend zijn tenminste zes Duitse vliegtuigen neergehaald".

Later werd bekend dat Duitsland tijdens de grootste luchtlandingsoperatie uit de geschiedenis tot dan toe, rond Den Haag, Dordrecht, Rotterdam en Moerdijk ruim 8000 man heeft laten landen. Vijandelijke vliegtuigen en parachutisten landden op de vliegvelden Waalhaven, Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg.

Fokker T.V 855 en zijn bemanning

Op deze voor ons land gewelddadige dag van de Duitse invasie kwamen de Fokker T.V bommenwerpers van de BomVa in alle vroegte in actie. Omstreeks 4.00 uur stegen de eerste toestellen op vanaf Schiphol. De missies werden met wisselend succes gevlogen. De Fokkers met de registraties 850, 854, 856, 858, 862 en 865 slaagden erin enkele vijandelijke vliegtuigen uit te schakelen en keerden behouden terug op de vliegvelden De Kooy, Bergen, Haamstede en Ruigenhoek bij Noordwijk. De 853 was door motorpech genoodzaakt zijn vlucht af te breken.

Ook de Fokker T.V 855 koos die vroege ochtend het luchtruim nadat reeds om 3.40 uur luchtalarm was afgegeven. Het toestel werd gevlogen door de 24-jarige reserve tweede luitenant-vlieger Nicolaas Steenbeek. Hij was geboren in 1915 in het Utrechtse

Nicolaas Steenbeek, piloot. (NIMH)

Antoon Smoolenaars, tweede piloot; hij is nog steeds vermist. (NIMH)

Ben Swagerman, waarnemer/commandant. (Collectie Ben Swagerman)

Arie Janse, boordschutter. (Collectie Beeb Mulder-Vervoort)

Herman Vallentgoed, radiotelegrafist. (Collectie Lidy van der Poel)

Een Fokker T.V. (NIMH)

IJsselstein en kwam uit het gezin van bakker Willem Steenbeek in de Voorstraat. Nicolaas had één zus. Na de lagere school ging hij naar de Rijks-HBS in Utrecht. Hij slaagde voor zijn eindexamen waarna hij de opleiding tot verkeersvlieger volgde in Amsterdam. In 1934 haalde hij zijn vliegbrevet en in 1936 werd hij ook geschikt bevonden als navigator en telegrafist. Daarna vervulde hij zijn militaire dienstplicht. In 1937 treedt Nicolaas in dienst van de KLM waar hij zich verder bekwaamde in verschillende vliegtechnische aspecten. Steenbeek vloog onder andere in de Koolhoven F.K.43 en F.K.48 en de Douglas DC-2. Bij de KLM ontmoette hij beroemde vliegers als Viruly, Smirnhoff en Parmentier. In mei 1939 trouwde hij met Mary Jansons met wie hij verhuisde naar Amstelveen. Drie maanden later werd Nicolaas gemobiliseerd. Veel verkeersvliegers werden bij de KLM

weggehaald om zich voor te bereiden op een mogelijke oorlog. Lokaal stond Nicolaas bekend als medeoprichter van de voetbalclub IJFC uit IJsselstein, ontstaan in 1930, waarvan hij tevens bestuurder en keeper van het eerste elftal werd.

Tweede piloot van de 855 was reserve tweede luitenant-vlieger Antoon Smoolenaars (Rotterdam, 4 januari 1916). Hij kwam uit een groot gezin en had vier broers en drie zussen. In 1936 vervulde Antoon zijn militaire dienstplicht. Via de rang van korporaal en sergeant volgde eind 1938 zijn benoeming tot reserve tweede luitenant met de intentie vlieger te worden bij de ML. In oktober 1939 trouwde Antoon met Thea Oosterwaal; ze gingen in Den Dolder wonen, dichtbij vliegveld Soesterberg, de bakermat van de Nederlandse militaire luchtvaart sinds 1913 waar veel vliegers een deel van hun opleiding genoten en

oefenvluchten maakten. Tijdens de mobilisatie bereidde Antoon zich voor op mogelijke luchtgevechten met de vijand in verschillende types Fokker-vliegtuigen zoals de C.X. Bij Koninklijk Besluit van 10 januari 1940 diende Antoon officieel bij de ML.

Waarnemer-commandant van de 855 was reserve tweede luitenant Ben Swagerman, geboren op 14 januari 1917 in Amsterdam. In 1940 woonden zijn ouders in Utrecht. Hij had een broer en een zus en Ben zelf was verloofd. Hij doorliep de HBS. In 1937 werd hij als gewoon dienstplichtige ingeschreven van de lichte 1937 uit de gemeente Zuilen. Ben Swagerman vertrok vanuit Utrecht naar Soesterberg om daar de officiers- en vliegeropleiding te volgen.

De radiotelegrafist aan boord was korporaal-vlieger Herman Vallentgoed. Hij was 22 jaar, geboren in Oegstgeest en woonachtig in Warmond. Hij was ongetrouwd en had twee zussen. Zijn vader was in 1940 inmiddels overleden. Na het lager onderwijs ging Herman naar de MULO. In 1937 ging hij in militaire dienst en werd ingedeeld bij de Luchtvaartafdeling waar hij werd opgeleid tot radiotelegrafist.

Het vijfde bemanningslid was Arie Janse, een 26-jarige korporaal-vliegtuigmaker geboren in Rotterdam. In de 855 was Arie boordschutter. Zijn ouders woonden in Den Haag en hij had twee zussen. Van beroep was hij machine-bankwerker. In oktober 1933 kwam hij als gewoon dienstplichtige bij de Luchtvaartafdeling op Soesterberg terecht. De ouders van Arie waren nogal pacifistisch ingesteld. Tijdens verlof mocht hij daarom niet thuiskomen en ging hij naar andere familieleden.

Alarm, starten!

Nadat de 855 was opgestegen van Schiphol slaagde de bemanning bij het dorpje De Kaag (nu gemeente Kaag en Braassem in Zuid-Holland) erin een vijandelijk vliegtuig neer te schieten. Het neerhalen van een tweede Duits toestel bij Utrecht werd geclaimd maar het is onzeker of dit ook echt is gebeurd. Na deze eerste succesvolle missie landde de 855 weer veilig op Schiphol. De rust was echter van korte duur want nieuwe orders dienden zich aan: het bombarderen van Ockenburg, een vliegveld dat sinds 1919 bestond en in het Haagse stadsdeel Kijkduin lag.

Het vliegveld werd verdedigd door de 22ste Depot Compagnie, 96 man in totaal, en stond onder leiding van kapitein Pieter Boot, die zelf in de strijd om het leven zou komen. Als zwaarste bewapening hadden ze de beschikking over drie lichte mitrailleurs. Laag overvliegende Duitse jachtvliegtuigen bestookten het vliegveld en er sprongen parachutisten af gevolgd door de landing van driemotorige Junkers Ju-52 transporttoestellen. Bij de invasie van Nederland en België werden in mei 1940 zo'n 400 vliegtuigen van dit type ingezet voor het invliegen van luchtlandingstroepen. Tientallen Ju-52's gingen verloren, een flinke aanslag op de transportvloot van de *Luftwaffe*. Troepen van de Duitse 22ste Luchtlandingsdivisie onder leiding van generaal Von Sponeck veroverden Ockenburg.

Op Schiphol werd de 855 weer in gereedheid gebracht en steeg deze op voor zijn tweede missie. Het was inmiddels 6.45 uur. Tot Ockenburg werd geen hinder ondervonden waardoor de Fokker het vliegveld spoedig wist te bereiken. Maar liefst vier Ju 52's werden op de grond door de boordmitrailleurs van de 855 buiten gevecht gesteld. Na de succesvolle aanval werd koers gezet naar de kust. Het was de bedoeling om boven de Noordzee te keren en terug te vliegen naar Schiphol. Maar nog boven land werd de Fokker opgemerkt door veel snellere Duitse jachtvliegtuigen. Het waren Messerschmitt Bf 109's van de III Gruppe van het Jagdgeschwader 26 die waren opgestegen van Essen-Mülheim.

Voor de behendige Duitse jagers was de trage en logge Fokker T.V geen partij. Boordschutter Arie Janse vuurde met zijn mitrailleurs op de Me-109's maar de weinig wendbare bommenwerper, inmiddels boven zee, had geen schijn van kans. De projectielen uit de boordkanonnen en machinegeweren van de vijandelijke toestellen sloegen in op de weerloze 855. Pilot Steenbeek wist zijn toestel nog dicht bij de kustlijn te brengen maar de voortdurende aanvalsgolven werden hem en zijn bemanning fataal. Wat er de laatste momenten voor de crash precies is voorgevallen is niet

duidelijk. Een zware explosie in de cockpit zou piloot Steenbeek ernstig hebben verwond. Hij zou zijn tweede vlieger Smoolenaars nog gezegd hebben dat het mis was.

De Fokker was zwaar beschadigd en raakte onbestuurbaar. Wilden de vliegers nog een kans maken dan moesten ze nu wel heel snel het toestel per parachute verlaten. Alleen waarnemer-commandant Swagerman en tweede piloot Smoolenaars slaagden hierin. Steenbeek, Janse en Vallentgoed waren daartoe niet in staat door de zware verwondingen die ze tijdens het luchtgevecht hadden opgelopen. De 855 stortte neer in zee ter hoogte van het dorpje Ter Heijde (nu gemeente Westland) bij Monster. Het plaatsje kende zijn geschiedenis; in 1653 vond hier voor de kust een zeeslag plaats tussen de Nederlandse en Engelse vloot waarbij zeeheld Maarten Tromp sneuvelde. Nu vochten hier wederom Nederlanders voor onze vrijheid ten koste van hun eigen levens...

Deel II van dit verhaal zal worden gepubliceerd in het volgende nummer van het NMMagazine. Dan zal het lot van de bemanning centraal staan.

De beëdiging van Antoon Smoolenaars op Soesterberg. (Collectie T. van Ierland-Smoolenaars)

EEN VLIEGER EN EEN ZEEMAN

DOOR TON DE VRIES

Herman Cornelis Asjes Jr. is de vlieger van de Luchtvaartafdeling die in mei 1940 met de Fokker C.X 711 een oorlogsvlucht maakte, waarbij hij zich onderscheidde, maar waarvoor hij door omstandigheden niet onderscheiden werd. Zijn broer Lucas diende in Nederlands-Indië en was commandant van een hulpmijnenvleger die hij tot zinken moest brengen toen de Japanners waren binnengevallen. Een aantal overeenkomsten en tegenstellingen in hun belevenissen waren aanleiding tot dit artikel. Maar gegeven de toch beperkte ruimte moest uiteindelijk veel worden weggelaten.

De broers zijn in 1912 en 1914 geboren in Nederlands-Indië. Ze brengen hun jeugd door nabij de suikerfabrieken en plantages op Java waar hun vader werkt. Voor hun HBS-opleiding verblijven ze in Tiel waar ze veel aan watersport doen. Op 19 juli 1932 wint hun waterpolo-7-tal hun laatste wedstrijd met 7-0. Lucas speelt “vóór” en Herman “achter”. Zij verlaten daarna de HBS en Tiel. Herman moet in militaire dienst en Lucas gaat naar de Zeevaartschool.

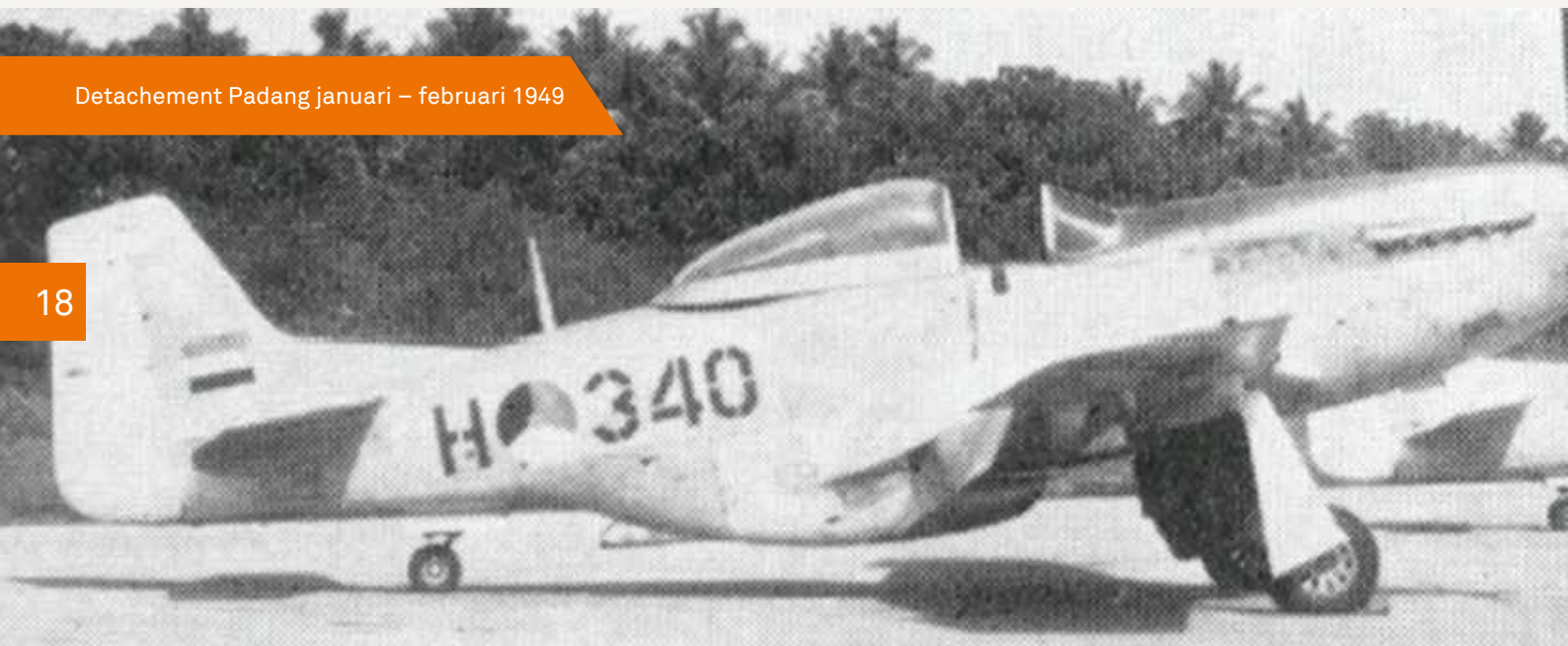
Te wapen. In 1937 worden zij beiden beroepsofficier, resp. bij de Veldartillerie in Nederland en bij

de Gouvernements Marine in Indië, een civiele organisatie. Herman gaat in opleiding voor vlieger. Wanneer op 1 september 1939 de vijandelikheden in Europa uitbreken worden de Nederlandse strijdkrachten gemobiliseerd en in Nederlands-Indië wordt de Gouvernementsmarine gemilitariseerd. Herman is 2e Luitenant-Vlieger bij de Luchtvaartafdeling, Lucas is 2e Officier bij de Gouvernements Marine. Zij zijn nu niet alleen broers, maar ook “Brothers-in-Arms”, wapenbroeders.

Op 10 mei 1940 vroeg in de morgen valt de *Duitse Luftwaffe* de

Nederlandse vliegvelden onverwachts aan. Ook het vliegveld Bergen, gelegen dat bij Alkmaar achter de duinen ligt. De Fokker G.I jachtkruisers op het platform, de hangars en de daarin aanwezige vliegtuigen worden vernield. Her en der worden bomkraters in het terrein geslagen. De inzetbare Fokker C.X verkenners en lichte bommenwerpers van de Strategische Verkenningvliegtuigen Afdeling, geparkeerd in de bosrand, blijven gespaard. De Afdeling krijgt opdracht de Duitse troepen die zijn geland op de vliegvelden Waalhaven en Valkenburg te bombarderen. Er is geen jager-escorte. Drie C.X'en

Detachement Padang januari – februari 1949

P-51's naderen hun doel

Personeel LST 3 blust in Oost-haven

moeten naar Valkenburg. Zes moeten er naar Waalhaven, maar één van die zes wil niet starten. De overige vijf worden door Duitse jagers aangevallen nadat ze Waalhaven hebben gebombardeerd. Daardoor moeten er twee een noodlanding maken en raken van twee andere vliegtuigen de waarnemers zwaargewond. Na deze ervaring wordt besloten zo laag mogelijk te vliegen en te bombarderen van minimale hoogte. Dat is driehonderd meter.

Aan het eind van de middag worden vijf C.X'en ingedeeld voor een aanval op Duitse troepen bij Moerdijk. Herman is plaatsvervangend escadrillecommandant. Het toestel van de commandant blijft lang

aan de grond. Dit constaterende vliegt Herman terug en krijgt van de commandant een teken dat zijn toestel niet zal starten (naar later bleek was de mitrailleur van de waarnemer defect). Herman gaat door, maar de overige drie vliegers zijn niet blijven wachten en voeren de opdracht uit onder leiding van Sergeant-Majoor Vlieger Warnaar. Hoewel het verrassingselement verloren is gegaan vliegt Herman toch alléén naar het doel en komt Warnaar c.s. tegen bij Dordrecht. Bij Moerdijk werpt Herman zes bommen af (twee blijven er hangen). Ongeveer twee uur na de start landt hij veilig op Bergen. Het gemis aan communicatie (middelen) was er de oorzaak van dat niet hij, maar Warnaar

optrad als escadrillecommandant. De commandanten van de op 10 mei onbeschermd opererende escadrilles werden allen onderscheiden met het Vliegerkruis. Op 13 mei neemt Herman deel aan een aanval op Duits geschut bij Wageningen, nu onder bescherming van een aantal jachtvliegtuigen. Het geschut wordt tot zwijgen gebracht. De op 14 mei nog inzetbare C.X'en en andere Nederlandse vliegtuigen worden door eigen personeel verbrand. Een aantal, meest lesvliegtuigen, ontsnapt naar Frankrijk.

Na de geallieerde nederlaag in de Javazee landen Japanse troepen van 28 februari tot 1 maart 1942 vrijwel ongestoord op drie plaatsen langs de noordkust van Java. Lucas is sinds 1941 Luitenant ter Zee 2e klasse en commandant van Hr. Ms. Enggano. Dit schip behoort bij de Divisie Mijnenvegers V van de Koninklijke Marine, gestationeerd in Tandjong Priok.

Nauwelijks bewapend zijn deze scheepjes een gemakkelijke prooi voor de Japanse vloot en kunnen niet ontsnappen. Dat blijkt als Hr. Ms. Endeh het toch probeert. Om te voorkomen dat de schepen en de haven bruikbaar in handen van de vijand vallen worden de schepen door de eigen bemanningen op 2 maart in de haven tot zinken gebracht.

Zowel Herman als Lucas raken in 1942 in krijgsgevangenschap. Herman in Stanislau en uiteindelijk in Neubrandenburg, Lucas in Soerabaja, later in Batavia en vanaf 10 december in Kamioka, Japan.

2e Spitfire Squadron 1950 – 1951
(Collectie Ton de vries)

Op 28 april 1945 wordt Oflag 67 Neubrandenburg door de Russen bevrijd, maar de voormalige gevangenen, onder wie Herman, blijven er nog een maand. Hij maakt een vlucht in een Russisch U-2 les- en verkenningsvliegtuig. Dat vermeldt hij uitgebreid in zijn eerste naoorlogse (RAF) vliegerlogboek, dat hem wordt uitgereikt bij zijn instructeursopleiding in Engeland.

Vanaf de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 laat het vertrek van de krijgsgevangenen uit Kamioka nog op zich wachten tot 6 september. De evacuatie door de

Japanners gaat dan vrij snel. Veel ex-krijgsgevangenen vertrekken meteen naar Yokohama. Twee dagen later brengen Amerikaanse schepen hen naar Okinawa en weer twee dagen later vertrekken ze naar Manila.

Op 13 september wordt Lucas daar geïnterviewd door een Amerikaanse nieuwsdienst en getuigt van het martelen van drie Amerikanen en het overlijden van één op de vier Nederlandse gevangenen.

Op 18 oktober aangekomen in Batavia meldt Lucas zich bij de

Gouvernements Marine. Zijn vrouw die in een interneringskamp verbleef, wordt in februari 1946 met duizenden lotgenoten gerepatrieerd.

De broers zijn eind 1946 beiden in Nederland. Herman vliegt op 30 november 1946 een Harvard, met Lucas als passagier, van Valkenburg via Haarlem en Utrecht naar Gilze-Rijen. Ook Bloemendaal, waar Lucas' vrouw verblijft en Maarssen, de woonplaats van Hermans vrouw, liggen op hun route.

Het is 1 december 1946 wanneer Herman wordt geplaatst bij de Spitfire Oefen Afdeling op de Vliegbasis Twente. Op 12 januari 1947 volgt detachering gedurende twee maanden op Valkenburg om Harvards te testen. Van die gelegenheid maken de broers gebruik om al op 16 januari 1947 samen nog een overland vlucht te maken, waarbij onder andere dezelfde plaatsen worden bezocht. Er worden foto's gemaakt vóór en/of na de vlucht.

In deze periode nemen zij een familiewapen aan dat hun onderlinge band bevestigt. Verderop is het nader beschreven.

In 1947 keert Lucas terug naar Nederlands-Indië en de Gouvernements Marine. Hij wordt geplaatst op Landing Ship Tank 3 (LST 3) en bevordert tot 1e Officier. In mei 1948 is ook Herman, tijdelijk Kapitein, in Nederlands-Indië aangekomen. Hij komt bij het 122e Squadron op Medan en vliegt P-51 Mustangs.

De 2e Politionele Actie begint op 19 december 1948 met een landing van de Mariniersbrigade bij Glondong. Dit is de grootste amfibische operatie van de Koninklijke Marine ooit. De Gouvernements Marine heeft een belangrijk aandeel in het transport van troepen en materieel, o.a. met vier LST's, waaronder de LST 3. Op 20 december laat die, na de LST 2, rond zonsopgang de klep op de pontonsteiger vallen voor het debarkeren van het uit Soerabaja aangevoerde personeel en materieel. Het tweede echelon wordt nog de zelfde dag geëmbarkeerd en vanaf middernacht op de pontonsteiger afgeleverd.

Eveneens op 20 december verleent Herman, samen met een tweede Mustang-vlieger, steun aan landingsvaartuigen bij Bagan Si-api-api, driehonderd kilometer ten Zuidoosten van Medan.

De volgende landing van de LST 3 vindt plaats bij Oost-Haven in het zuiden van Sumatra. Hier zet het schip een groep Mariniers en KNIL-troepen met hun uitrusting en rollend materieel aan land in de morgen van Nieuwjaarsdag 1949. Voorafgaand

aan deze landing wordt er geschoten vanaf de wal. Een patrouillevaartuig van de Koninklijke Marine en twee van de Gouvernements Marine hebben het vuur beantwoord en de voorhoede aan land gezet. Bij het kruisvuur zijn opslagloodsen in brand geschoten. Bemanningsleden van de LST 3 zijn nog drie dagen druk in de weer met 24 stralen om de branden te blussen.

Voor Herman begint het nieuwe jaar met een detachering van drie P-51's en twee vliegers op Padang. Van daaruit valt dit detachement nog dezelfde dag een radiostation aan bij Tembilahan aan de oostkust, ruim driehonderd kilometer van Padang. Honderd kilometer stroomopwaarts mitrilleren de P-51's een speedboot bij Airmolek.

In juli 1949 ontmoeten Herman en Lucas elkaar in Batavia. Herman is op weg naar Nederland, Lucas' toekomst ligt niet meer bij de Gouvernements Marine. Hun tijd als "Brothers-in-Arms" loopt ten einde.

Terug in Nederland krijgt Herman als commandant Spitfire Afdeling van de Jacht Vlieg School in het voorjaar van 1950 de taak het ontbonden 322 Spitfire Squadron weer te formeren. De eenheid moet zich voorbereiden op de grote luchtverdedigingsoefening "Cupola" van de West Europese Unie. Die wordt gehouden van 25 tot 27 augustus. 322 Spitfire Squadron wordt daarna niet opgeheven. Het wordt een zogenaamd maandvliegsquadron. Reservisten houden daar hun vaardigheden op pijl onder leiding van een kern van beroepspersoneel met Herman tot eind februari 1951 als Squadroncommandant.

Lucas verlaat 10 oktober 1949 de in ontbinding rakende Gouvernements Marine en neemt op 15 februari 1950 dienst bij de Standaard Vacuüm Tankvaart Mij. Hij wordt 1e stuurman op de Tankhaven 3. Deze vervoert olie(-producten), onder andere van de raffinaderij te Sungei Gerong bij Palembang naar bij voorbeeld Port Swettenham in Maleisië, Tandjong Priok en Pulusea-barok. Op 19 februari 1952 gaat hij met verlof naar Nederland.

Het nieuwe wapen tot besluit. Vanaf 10 oktober 1949 zijn de broers Asjes dus niet langer wapenbroeders geweest, hoewel zij het familiewapen nog konden voeren.

In "De Nederlandse Leeuw" van januari 1971 is vermeld dat zij dit wapen in 1947 hebben aangenomen en niet het wapen dat is beschreven in "Nederlandse Familiewapens" van H. Kits Nieuwenkamp. In een ingezonden stuk gaat Herman, mede namens Lucas, nader in op de redenen. Hij geeft daarbij aan dat het door de broers aangenomen wapen verwijst naar de familienaam en de beroepen van de mannelijke leden van de familietak van hun vader door middel van de assen met wielnaven, resp. de vliegende adelaar en het anker. En dat het is bedoeld voor alle afstammelingen in mannelijke lijn. Inmiddels hadden hij en Lucas

Familiewapen H.C. Asjes Sr.
(Bron: Nederlandse
Familiewapens Vol.2)

ieder wel een dochter om trots op te zijn, maar een zoon was hen niet gegeven. In 1947 konden ze dat nog niet weten. Zij zijn overleden in 1983, respectievelijk 1991, maar het familiewapen, dat het idee "Brothers-in-Arms" bevestigt, bestaat voor altijd.

DE BEVRIJDING VAN ETHIOPIË

DOOR MICHAEL JANSEN

80 jaar geleden werd Abessinië, het huidige Ethiopië, als eerste land in de Tweede Wereldoorlog bevrijd van de Italiaanse fascistenaanpak.

In oktober 1935, ruim voor het officiële begin van de Tweede Wereldoorlog, viel het Italiaanse Leger Ethiopië binnen, bijna vijf jaar voordat Adolf Hitler Polen bezette. Het was overigens de tweede keer dat het Italiaanse leger Ethiopië binnenviel. De eerste keer was in 1896 en dit was tijdens de bekende Slag om Adwa, waarbij het Italiaanse expeditieleger was verslagen. Dit keer verliep de invasie voor het Italiaanse leger voorspoediger en zouden zij gedurende zes jaar dit land bezetten. Toen Ethiopië (Abessinië) in 1935, werd veroverd was dit naast Liberia (Westkust), het enige niet gekoloniseerde land in Afrika. De Duitse koloniën in Afrika, waren na de Eerste Wereldoorlog overgedragen als mandaatgebieden aan de Volkenbond. Als koloniale machten of mandatarissen waren in Afrika overge-

bleven; Groot-Brittannië, Frankrijk, België, Portugal, Italië en Spanje.

Onder leiding van Benito Mussolini streefden de Italianen in de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog, naar herstel van de situatie uit de Romeinse oudheid, het zogenaamde Mare Nostrum (Onze zee). Een gebied dat strekte van de landen rondom de Middellandse Zee tot en met de kuststrook van Oost-Afrika en resulteerde o.a. in Italiaanse betrokkenheid bij de Spaanse burgeroorlog, bezetting van Albanië, Griekenland en delen van Noord-Afrika.

De oorlog in Ethiopië, begon met een (in scène gezet) grensincident in de

Ogaden woestijn, toen een Ethiopische patrouille stuitte op een Italiaanse legermacht bij de oase Wal Wal op ongeveer 100 km van de grens tussen Ethiopië en Italiaans Somaliland. Er vielen doden en gewonden en Mussolini was er als de kippen bij om Ethiopië de schuld te geven. De hier gestarte diplomatieke rel, mondde uiteindelijk uit in een daadwerkelijke inval van Italiaanse troepen vanuit (Italiaans-) Somaliland en Eritrea op 3 oktober 1935.

Het Ethiopische leger aangevuld met lokale milities leverden een dappere

Kasteel in Gondar/Fasilides.
(Collectie schrijver)

Britse herdenkingsmedaille The Africa Star 1940 – 1943 voor campagnes in Noord- en Oost-Afrika. (Collectie schrijver)

maar hopeloze strijd tegen de Italianen. Te voet, ongecoördineerd en slecht bewapend, waren ze geen partij voor het moderne, goed uitgeruste en gemotoriseerde Italiaanse leger. Bovendien kon het Italiaanse leger bij haar grondoperaties rekenen op voortdurende luchtsteun. De Ethiopische luchtmacht beschikte slechts over enkele al verouderde lichte vliegtuigen. De Italianen gebruikten tijdens hun opmars mosterdgas en trokken zich niet veel aan van het Oorlogsrecht en schroomden ook niet om burger doelen onder vuur te nemen en Rode Kruis hospitalen te bombarderen. Een vanuit het Nederlandse Rode Kruis gestuurd veldhospitaal, toen nog genoemd ambulance, hebben dit aan den lijve ondervonden. De commandant van het hospitaal, de chirurg A. van Schelven, heeft hier destijds een interessant boek over geschreven met de veelzeggende titel; "Tusschen Bommen en Roovers". Beide partijen pleegden overigens oorlogsmisdaden, zo gebruikte het Ethiopische leger soms dum-dum kogels en krijgsgevangenen werden verminkt en voor zover ze levend gevangengenomen werden, vaak slecht behandeld. Ondanks scherpe veroordelingen in de Volkenbond en internationale afkeuring kon Italië zijn gang gaan. Engeland en Frankrijk waren woedend, maar niet in staat of van plan om in te grijpen. Dit waarschijnlijk mede als gevolg van de door

Distinguished Military Medal Star of Victory (Ethiopië), met tekst in het Amhaars "Onvergetelijke Prestatie 1933" aan voorzijde en achterzijde in het Engels 1941. (Collectie schrijver)

de Britten gevoerde "Appeasement" policy. Misschien kon men het nog op een akkoordje gooien met de Italianen en Ethiopië onderling verdelen, wie het weet mag het zeggen? Door de slechte terreinomstandigheden, gebrekkige infrastructuur en logistieke uitdagingen duurde het toch nog enkele maanden voordat de Italianen de hoofdstad Addis Ababa bereikten. Op 2 mei 1936 verliet keizer Haile Selassie (Ras Tafari) Addis Ababa per trein naar (Frans) Somaliland/Djibouti. Dit onder medeneming van de complete goud voorraad van de Ethiopische Nationale Bank. Om vandaar uit met een Engelse kruiser naar Engeland te vertrekken en daar asiel aan te vragen. Het Italiaanse leger bezette de grote steden. Het restant van het Ethiopische leger en milities gaven zich over of gingen ondergronds verder met een beperkte guerrillaoorlog op met name het platteland. Door de verpletterende nederlaag die Ethiopië leed, en omdat niemand kon voorspellen hoelang de Italiaanse bezetting zou duren, kwam er naast actief en passief verzet vanuit de bevolking ook veel collaboratie voor. De Italianen wisten vaak deals te sluiten met lokale leiders.

Veel mensen kennende beelden van een vertwijfelde Keizer Haile Selassie uit juni 1936 als hij een oproep doet

aan de Volkenbond, om Italië voor deze invasie te veroordelen. Ethiopië was al lid van de Volkenbond sinds 1923, maar zijn optreden had weinig effect. Er werden weliswaar economische sancties genomen tegen Italië maar daar bleef het bij. Overigens stapte Italië in december 1937 uit de Volkenbond, jaren daarvoor waren Japan en Duitsland hen al voorgegaan. Met hun vertrek verloor de Volkenbond zijn betekenis en bleef Haile Selassie vooralsnog politiek geïsoleerd en gedesillusioneerd achter op zijn asieladres in het kuuroord Bath in Engeland. In juni 1940 koos Mussolini definitief de kant van Hitler en trad hiermee officieel toe tot de As-mogendheden.

Keerpunt voor de bezetting van Ethiopië door de Italianen was het begin van de Tweede Wereldoorlog. Engeland zag de aanwezigheid van de Italianen in Oost-Afrika als een rechtstreekse bedreiging voor de Britse koloniën in Oost-Afrika, namelijk Egypte, Kenia en Soedan. Het voeren van een grondoffensief tegen de Italianen was dus onafwendbaar geworden.

Italiaanse trap bij Klein Ghebbi/Oude Paleis van Haile Selassie. (Collectie schrijver)

Op 6 april 1941, na 7 maanden strijd tegen de Britten, staakten het Italiaanse Leger bij monde van de Prins Amedeo van Savoy-Aosta/Hertog van Aosta, de strijd om de hoofdstad Addis Ababa. Maar wat ging hieraan vooraf?

Italiaanse Ethiopische/ Oost Afrika Campagne medaille uit 1936. De Koning van Italië Victor Emmanuell III, was in die tijd ook nog Keizer van Abessinië. (Italië). Opschrift: "Molto Nemici – Molto Onore" vertaald; "Veel vijanden, Veel eer". (Collectie schrijver)

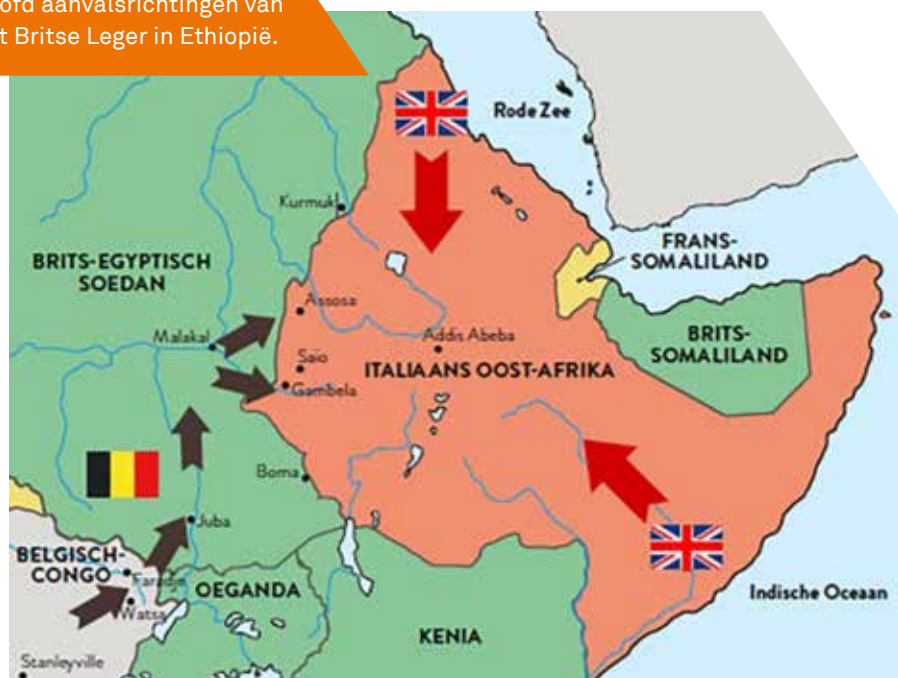
Het Britse aanvalsplan was gebaseerd op een grote tangbeweging waarbij de Italianen uit drie richtingen werden aangevallen met als (finale) aanvalsdoel Addis Ababa. De Noordelijke arm van de tang, onder leiding van Generaal Orde Wingate, bestaande uit de 4e en 5e Indiase Divisie en later nog aangevuld met Soedanese, Ethiopische strijders en Vrije Fransen, zouden vanuit Soedan, Eritrea binnenvallen en dan afdalen naar het Zuiden. De Zuidelijke arm, geleid door

Generaal Cunningham en bestaande uit de 11e en 12e Afrikaanse en 1e Zuid-Afrikaanse Divisie, aangevuld met Ethiopische strijders zouden vanuit Kenia, Ethiopië binnenvallen. Vermeldingswaardig is dat de operaties in Ethiopië niet alleen een pure Britse/Commonwealth aangelegenheid was. Ook het Belgische leger/Force Publique heeft vanuit het toenmalige Belgisch Congo een flinke bijdrage geleverd aan de gevechten. Feitelijk vormden de zij de extra Westelijke arm van de wurggreep om Ethiopië te bevrijden. Vanaf Februari 1941 namen ook Belgische (koloniale) troepen vanuit Congo via Zuid-Soedan deel aan operaties. In juli 1941 wist de Belgische 3e Brigade, bestaande uit 6000 Congolese manschappen aangevoerd door Belgische officieren, bij gevechten in Zuidwest Ethiopië, ongeveer 15.000 Italiaanse krijgsgevangenen te maken. Onder hen bevonden zich onder meer 9 generaals en 370 officieren. Bij deze operatie verloor de Force Publique ongeveer 500 man voornamelijk Congolezen. Het is tekenend voor de Engelse geschiedschrijving, dat nauwelijks aandacht wordt besteed aan de Belgisch/Congolese bijdrage aan deze gevechten. Ook de rol die de Ethiopische partizanen, ook wel Patriotten genoemd, zelf hebben gespeeld in de bevrijding van het land, zal altijd wel onderbelicht blijven. Dit ondanks het feit dat deze guerrillastrijders, dankzij hun lokale kennis van het terrein en vijand, met ware doodsverachting menig kooltje uit het vuur hebben

gehaald voor de expeditionaire Britse strijdmacht. Hetzelfde geldt helaas ook voor de niet onaanzienlijke rol die de Ethiopische vrouwen hebben gespeeld in het gewapende verzet tegen de Italiaanse bezetting.

De East African Force onder leiding van Luitenant Generaal A.C. Cunningham, had slechts 53 dagen nodig om de 2700 kilometer te overbruggen tussen Kenia en de hoofdstad Addis Ababa. Een bijzondere prestatie als men in ogenschouw neemt de zeer abominabele weers- en terreinomstandigheden waaronder moest worden opgetreden. De snelle ineenstorting van de Italiaanse defensie aan het Zuidelijk front was opmerkelijk. Zeker als men bedenkt dat de Italianen feitelijk zowel qua mankracht als materieel superieur waren. Alleen bij grote natuurlijke hindernissen in het terrein, zoals rivieren en nauwe bergpassen boden de Italianen hevig verzet. Terwijl in de dorpen en de grotere steden vaak slechts symbolisch verzet werd gepleegd. In zuiver militaire termen gesproken werd het lot van Addis Ababa overigens al bezegeld bij de Awash kloof, meer dan 200 kilometer naar het Zuidoosten, de laatste natuurlijke hindernis die de troepen tegenkwamen op weg naar Addis Ababa. Ook de inzet van de Zuid Afrikaanse Luchtmacht speelde een belangrijke rol bij de opmars. Zo wisten Zuid Afrikaanse vliegtuigen begin april 1941, een bombardement uit te voeren op het vliegveld van Addis Ababa, waarbij niet minder dan 32 Italiaanse gevechtsvliegtuigen op de grond werden vernietigd. De Britten hadden hierdoor plaatselijk en tijdelijk luchtoverwicht gekregen en het licht golvende terrein richting Addis Ababa lag nu helemaal open. Feitelijk werden de Britse troepen met open armen ontvangen door niet alleen de lokale bevolking in Addis Ababa, maar ook de Italianen waren op hun beurt blij, omdat zij vreesden voor een "Bijltjes dag". De dag ervoor had een grote Italiaanse strijdmacht onder leiding van de Hertog van Aosta, de stad ijlings verlaten om zich in bergachtig terrein elders in het Noorden van Ethiopië te verschansen. De achterblijvende inspecteur-generaal van politie, generaal Mambrini werd verantwoordelijk gesteld voor het treffen van maatregelen om het gezag over Addis Ababa zo snel mogelijk over te dragen aan de Britten.

Kaart Oost-Afrika met drie hoofd aanvalsrichtingen van het Britse Leger in Ethiopië.

De hoofdstad Addis Ababa zelf werd niet door de Italianen verdedigd, omdat de stad wordt omgeven door bergen en hierdoor lastig was te verdedigen. De verovering van de stad door de troepen uit de Commonwealth werd breed uitgemeten in de media. Op YouTube is nog een mooie zwart wit film te vinden, waarin te zien is hoe het Engelse leger in vol ornaat compleet met doedelzakspelers en muziekkorps door de stad marcheert. De 1e Zuid Afrikaanse Brigade en de 23e Nigeriaanse Brigade marcheerden onder begeleiding van enkele Oost-Afrikaanse (lichte) pantserwagens voorzien van een Britse vlag de stad binnen. Te zien is ook hoe Transvaalse Schotten marcheren door de hoofdstraat van Addis Ababa, genaamd de Viale Mussolini. Om moverende redenen heet deze straat tegenwoordig Churchill Road! De ondertekening van de capitulatie overeenkomst in het keizerlijke paleis, door Italiaanse Generaal Mambrini was kort en zakelijk. De Italiaanse vlag werd gestreken, waarvoor in de plaats de Britse vlag werd gehesen, die op zijn beurt weer die middag werd vervangen door de Ethiopische vlag.

Het gebouw waar destijds de overgave van de stad Addis Ababa werd getekend is nu onderdeel van de Universiteit van Addis Ababa. Het was het oude paleis van Haile Selassie, waar op 19 februari 1937 een moordaanslag werd gepleegd op Maarschalk Rodolfo Gra-

ziani. Het paleis was toen de zetel van de Italiaanse onderkoning van Ethiopië. Tijdens een plechtigheid voor het paleis, pleegde de Ethiopische verzetsbeweging "Black Lion" een aanslag op de menigte. De inslagen van de scherven van de handgranaten die gebruikt zijn bij de aanslag, zijn nog steeds zichtbaar bij de hoofdingang van het paleis. Graziana overleefde ternauwernood de aanslag op zijn leven en werd met spoed opgenomen in het lokale militaire hospitaal. Als represaille voor de aanslag op de maarschalk, werden in de daaropvolgende dagen vele duizenden Ethiopiërs standrechtelijk en op zeer wrede wijze geëxecuteerd en huizen platgebrand. Ook werden veel Ethiopiërs, waaronder ook veel intellectuelen, gedeporteerd naar werkkampen elders in het land, waar zij dwangarbeid moesten verrichten. Het bloedbad leverde Graziani, de bijnaam op van "De slager van Ethiopië". Ter herinnering aan deze zwarte bladzijde in de Ethiopische geschiedenis, is in het centrum van Addis Ababa een monument opgericht genaamd Yekatit 12, genoemd naar de begindatum (in de Ethiopische kalender) van dit drie dagen durende bloedbad. De slachtoffers worden nog ieder jaar plechtig herdacht. Maarschalk Graziani is nooit, ondanks Ethiopische pogingen daartoe, veroordeeld voor zijn oorlog-

smisdaden in Ethiopië (en Libië). Wel is hij later in Italië nog veroordeeld tot 19 jaar gevangenisstraf voor collaboratie met de Duitsers, maar heeft hiervan maar 4 maanden in de gevangenis gezeten. Hij stierf in 1955, op 72-jarige leeftijd in Rome. Voor het paleis staat nog steeds, een door de Italianen gebouwde betonnen trap, waarvan iedere trede symbool staat voor één jaar (vanaf 1925) dat de Duce aan de macht was. De Italianen zijn dan ook nooit verder gekomen dan 16 traptreden bij dit monument! De Ethiopische leeuw boven op de trap is later toegevoegd.

Na de overgave van de hoofdstad zou het echter nog 7 maanden duren voordat de rest van het ongeveer 22.000 man tellende Italiaanse leger capituleerde, bij de stad Gondar in het Noorden van het land. Op 27 november 1941 gaf de generaal Nasi (What's in a name?) zich over aan de Engelsen. De oorlog was echter nog niet voorbij in Ethiopië. Het was uiteindelijk de plaats Gondar in het Noorden van het land, waar in november 1941, het Italiaanse leger capituleerde. Deze historische stad en toeristische trekpleister, in het Semien gebergte, was het laatste bolwerk van het Italiaanse leger. De Italiaanse troepen waren gelegerd in

een aantal fraaie kastelen gebouwd tussen 1637 en 1680, in opdracht van keizer Fasilidas en zijn opvolger Yohannes I. Saillant detail is dat de kastelen destijds door de Italianen voorzien zijn van betonnen vloeren ter bescherming tegen luchtaanvallen.

Bij de capitulatie van Ethiopië vielen ook grote hoeveelheden materieel en voorraden in Britse handen, die een welkome aanvulling vormden voor de slinkende Britse voorraden in Afrika. De relatief snelle Britse overwinning op het Italiaanse Leger in Ethiopië kan gedeeltelijk worden verklaard door het feit dat keizer Haile Selassie, voorafgaand aan de strijd, amnestie had afgekondigd voor Italiaanse militairen die zich zouden overgeven. Bovendien waren de Italianen al flink gedemoraliseerd door de “hit and run” acties van het Ethiopische verzet op vooral hun logistieke lijnen. Mogelijk speelden ook andere aspecten een rol bij de snelle ineenstorting van het Italiaanse front, zoals het moordende klimaat en gebrekkige gezondheidszorg.

Keizer Haile Selassie keerde op 30 januari 1941 via Soedan, terug naar zijn geboorteland. Zes jaar nadat de troepen van maarschalk Badoglio Addis Ababa waren binnengetrokken.

Nadat Haile Selassie op 5 mei 1941 in de bevrijde hoofdstad was teruggekeerd, beschouwde Engeland, Ethiopië nog steeds als een veroverde Italiaanse kolonie en het land kwam niet eerder onder het volledige gezag van de Keizer dan nadat er in 1942 en 1944 hiervoor de nodige overeenkomsten waren gesloten. Engeland kon dus maar moeilijk afscheid nemen van Ethiopië/Brits Oost Afrika, omdat men er gemakshalve min of meer vanuit ging dat Ethiopië in 1936 had opgehouden te bestaan. Engeland bleef tot 1948 de Ogaden, een woestijngebied in het oosten van Ethiopië, bezetten. Terwijl Eritrea tot 1950 onder Brits bestuur bleef.

Veel Italianen die zich overeenkomstig de plannen van Mussolini als kolonisten in Ethiopië hadden gevestigd, bleven in het land achter. Zij hadden onder meer de leiding over onontbeerlijke openbare voorzieningen en infrastructuur, die nu er niet meer werd gevochten van essentieel belang

waren voor de opbouw en verdere modernisering van Ethiopië. De verstandhouding met de Italianen bleef ook na de oorlog goed. Dit ondanks de al eerdergenoemde de grootschalige schendingen van het oorlogsrecht door de Italianen. Keizer Haile Selassie was echter een pragmatische alleenheerser en hij was zich terdege bewust van de potentie van de Italianen op het gebied van industrie, weg- en waterbouw. In zijn pogingen om Ethiopië verder te moderniseren had hij de Italianen dus keihard nodig en was er geen plaats voor wraak en deportatie. Nog steeds is het merendeel van de wegen, bruggen en viaducten in Ethiopië en bijvoorbeeld Eritrea, door de Italianen aangelegd. Ook in de hoofdstad staan nog veel uit de Jaren'30 stammende Italiaanse gebouwen in de wijk Piazza. Hoewel natuurlijk na de oorlog ook de Amerikanen, Engelsen en Russen veel hebben gebouwd, zijn het nu overigens vooral de Chinezen die enorm aan het investeren zijn in de infrastructuur. Met een enorme inspanning bouwen de Chinezen nu (tol-) wegen, bruggen, viaducten en spoorlijnen, in niet alleen Ethiopië maar ook in de rest van Afrika. Een ander voorbeeld van de wijze waarop Ethiopië omgaat met het verleden is het feit dat in Addis Ababa, de Italiaanse en Commonwealth oorlogsgraven pal naast elkaar zijn aangelegd en nog steeds goed en respectvol worden onderhouden. Jaarlijks op Remembrance Day, 11 november, vindt hier een gemeenschappelijke dodenherdenking plaats.

Haile Selassie die al sinds 1928 aan de macht was in Ethiopië, zou nog 33 jaar keizer blijven. Hij speelde een belangrijke rol spelen als leidend figuur in Afrika en is oprichter van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE), tegenwoordig genoemd Afrikaanse Unie (AU). In 1974 werd hij afgezet tijdens een Marxistische coup onder leiding van de kolonel Mengistu Haile Mariam. In augustus 1975 overleed hij onder verdachte omstandigheden in zijn slaap, 83 jaar oud. Als keizer van Ethiopië was hij de laatste vertegenwoordiger van een 2000 jaar oude dynastie die beweerde te zijn ontstaan na het bezoek van de koningin van Sheba aan Koning Salomon in Jeruzalem.

AGENDA

- ▶ **Zaterdag 17 april** - Nacht van de Militaire Muziek online. Vanwege de coronamaatregelen is het niet mogelijk het museum te openen voor alle liefhebbers van dit bijna traditionele evenement in het NMM. Om alle liefhebbers te laten genieten van prachtige militaire muziek tegen de achtergrond van het Nationaal Militair Museum bieden we een onlineconcert. Meer informatie volgt. Houd www.nmm.nl en onze social media in de gaten.
- ▶ **Juni** - introductie elektrische mitanks
- ▶ **t/m december 2021** - Hij of ik, de indrukwekkende tentoonstelling over een Canadese en een Duitse militair is nog te bezoeken tot eind 2021
- ▶ **De Klas van '45** - Een historische belevingswereld waar je de oorlog beleeft door de ogen van vijf schoolkinderen. Wandelend door rijk gedecoreerde scènes maak je kennis met het verhaal van oorlogskinderen Cor, Jack, Frits, Corrie en Ad.
- ▶ **In november** - zijn alle vrienden hartelijk uitgenodigd om ook een bezoek aan de andere drie SKD-musea te brengen. Het Marechausseemuseum in Buren, het Marine museum in Den Helder en het Mariniersmuseum in Rotterdam.

OPROEP VOOR KOPIJ

Het zomernummer van het magazine staat alweer in de startblokken en daar hebben we kopij voor nodig. Heeft u nog een artikel voor ons blad over een onderwerp dat raakvlakken heeft met het NMM en/of militair historische onderwerpen dan bent u hierbij van harte uitgenodigd om een bijdrage te leveren. Zo houden we een gevarieerd en goed gevuld blad, want daar doen we het voor.

U kunt uw mogelijke bijdrage, liefst voorzien van foto's of een illustratie toe sturen aan:
secretariaatvrienden@nmm.nl
De redactie neemt dan contact met u op.

HOT AIR

DOOR DIRK STAAT

Ik heb zojuist het boek *Masters of the Air* van Donald Miller gelezen; een magistraal werk. Het gaat over de Amerikaanse bommenwerperbemanningen die tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen de Duitsers vochten. Hun lotgevallen worden in detail beschreven. Het kloeke werk (790 pagina's) behandelt vrijwel alle aspecten van de *daylight bombers*: de strategie, de vliegtuigen, de opleiding, de missies, de controverses, de verliezen, de krijgsgevangenkampen, de verschillen en overeenkomsten met de Britse bommenwerpers enzovoort. Vooral de messcherpe en bij vlagen hartverscheurende beschrijvingen van de missies zullen me bijblijven. Dat je, bij een storing van je boordwapen er niet met je blote handen aan moet komen. Dan vries je er namelijk aan vast. Dat een vliegtuig – ook al heet het een *Vliegend Fort* – zo kwetsbaar is als maar zijn kan. Tien mannen in de vrieskou in een kist van aluminiumfolie en perspex, terwijl goed opgeleide en gemotiveerde Duitse luchtdoelartilleristen je dodelijk precies onder vuur nemen. Verliezen die in sommige periodes zo opliepen dat jongens ervoor kozen maar geen vrienden met elkaar te worden: voor je het wist was de ander er niet meer. En de totale abstractie van alles: het ene moment vechtend en vrezend voor je leven boven Berlijn hangen, en een paar uur later een pint drinken in een Britse pub. En dat soms een paar keer in de week. Onvoorstelbaar. Na 25 missies zat de klus erop en mochten de bemanningen terug naar huis. Maar zeker in de beginperiode haalden duizenden van hen die 25 missies niet. Trouwens, regelmatig werd dat aantal door de leiding tussentijds gewoon verhoogd naar 30 of 35, al naar gelang de situatie. Wat doet dat met een mens, als je elke keer met doodsangst in dat vliegtuig moet stappen? Als je weet wat er komen gaat?

Op één of andere vreemde manier kruiste het lezen van dit indrukwekkende boek met het 8-uur journaal van afgelopen week. Het ging over de houdbaarheid en wenselijkheid van de coronamaatregelen. In het item werd een roodharige student opgevoerd, een jonge twintiger, die klaagde dat de combinatie van online colleges, gesloten horeca en avondklok *'het allerergste was dat hij in zijn leven ooit had meegemaakt'*.

Nu weet ik ook wel dat vergelijkingen soms mank gaan, maar toch. Die mannen van de *8th Air Force* waren, net als onze student, jonge twintigers. Zij stapten in vliegtuigen die behoorlijk kansloos waren tegen aanvallen door Duitse jagers, en er hoefde maar één granaat binnen 10 meter van het toestel te klappen en het was afgelopen. Zij bevonden zich uren aan een stuk boven vijandelijk gebied. Als ze hun toestel per parachute moesten verlaten – wat op zich al een waagstuk was – liepen ze op de grond de kans gelynd of minimaal in elkaar geslagen te worden. Ze konden voor het leven verminkt raken of jaren achtereen in een kamp worden opgesloten. Meer dan 25.000 van hen kwamen om het leven.

En ja, nogmaals, ik weet dat vergelijkingen soms krom en dat sommige jonge mensen de maatregelen zat beginnen te worden. Maar na lezing van *Masters of the Air* (binnenkort verfilmd door het duo Spielberg/Hanks) vind ik deze zeurpieten toch vooral meesters van de *warme* lucht.

HET FOTODETERMINATIE-PROJECT TIJDENS DE LOCKDOWN

DOOR ANNET RUSELER

Het was een jaar geleden wel even omschakelen, maar inmiddels zijn we gewend aan het thuiswerken en vergaderen via Microsoft Teams. En werk voor thuis was er vanaf het begin genoeg voor de meesten. Toen we dit gingen inventariseren kwamen we onder andere uit bij projecten die normaal vaak blijven liggen. Het verdiept beschrijven van de fotocollectie, een langgekoesterde wens, is daar een voorbeeld van.

Het Nationaal Militair Museum heeft ruim 75.000 foto's in zijn collectie. Het overgrote deel hiervan was wel geregistreerd maar had nog geen digitaal beeld. Het zoeken naar en beoordelen van foto's zonder digitale afbeeldingen is zowel in- als extern erg onhandig omdat dan moeilijk de relevantie en betekenis ervan kan worden bepaald. In het verleden werden foto's over een vermeend onderwerp uit het depot tevoorschijn gehaald en indien relevant gedigitaliseerd. Het zoeken naar afbeeldingen is zodoende tijdrovend en interessante exemplaren worden snel over het hoofd gezien. Twee jaar geleden is daarom gestart met het

systematisch digitaliseren van de fotocollectie.

Het digitaliseren van grote hoeveelheden foto's met een basisbeschrijving geeft echter nog steeds onvoldoende meerwaarde eraan. De echte betekenis zit vooral in het voorzien van de juiste kennis en context bij de foto's. Eigenlijk zegt een beschrijving zonder beeld weinig en blijkt een veel betere beschrijving te kunnen worden gemaakt en nodig te zijn als het beeld er eenmaal is.

Dit besef heeft ertoe geleid dat het 'Project verdiepte fotoregistratie' is opgestart met als doel het toevoegen van kennis en informatie aan de ge-

digitaliseerde foto's om zodoende de vindbaarheid en bruikbaarheid daarvan te vergroten. Tot vorig jaar bleef dit echter op het verlanglijstje staan doordat steeds voorrang werd gegeven aan andere projecten.

Randvoorwaarden

Werkzaamheden bedenken is één, maar er zijn ook bepaalde randvoorwaarden die het in de praktijk mogelijk moeten maken. Een groot voordeel was dat het registratieprogramma waar het museum mee werkt, Adlib Museum, tegenwoordig online te benaderen en te gebruiken is en dat de foto's dus digitaal zijn. Ook praktisch gezien bleek dit een uitstekend project te zijn in het kader van het thuiswerken. Daarnaast sluit het project uitstekend aan bij lopende projecten, zoals het Digitaal Platform, dat door het gebruik van gestandaardiseerde zoektermen in een netwerkstructuur weer aansluit bij de zoektechnieken die onder andere door Google worden gebruikt, waarmee de vindbaarheid van de collectie wordt geoptimaliseerd. Tevens draagt het bij aan de collectiewaardering, waarbij conservatoren waardenprofielen maken voor objecten van verschillende deelcollecties. Microsoft Teams maakt het ten slotte mogelijk gezamenlijk foto's te bekijken en te determineren.

“Banner of victory over the Reichstag”
van Yevgeny Khaldie (NMM
inv.nr 00119267)

Werkwijze

Hoe gaat het project in zijn werk? Aan alle inhoudelijk betrokkenen wordt steeds een willekeurige selectie van zo'n 100 foto's gegeven. Dit betekent dat het voor iedereen telkens een verrassing is welke foto's hij of zij ter beoordeling voorgelegd krijgt. De eerste foto's die we met elkaar behandelden bleken voornamelijk persfoto's te zijn, waarvan een belangrijk deel was geschonken door de weduwe van J. van Ravenstijn. Helaas is hier weinig over bekend en is nauwelijks iets over deze schenking terug te vinden in het museumarchief. De foto's spreken echter boekdelen.

Tot op heden was er weinig aandacht voor de persfoto's omdat hiervan alleen de veelal Engelse- en Duitstalige pers teksten waren overgenomen, zonder deze te vertalen. Ook de juiste trefwoorden ontbraken.

Aan de hand van enkele richtlijnen voor de aanpassing van titels en termen gaat elke deskundige vervolgens aan de slag. Hij of zij verbetert de beschrijving en vult informatie aan. Daarnaast wordt bij veel termen en namen, zoals van belangrijke personen en gebeurtenissen, gekeken of er op internet links gelegd kunnen worden met wikipagina's, biografieën, gestandaardiseerde termenlijsten of andere erfgoedinstellingen met soortgelijke foto's. Deze koppelingen leveren binnen het genoemde project Digitaal Platform de netwerkstructuur op waarin alle objecten, indien relevant, aan elkaar gelinkt kunnen worden. Een groot voordeel hiervan is dat de foto's niet langer

op zichzelf staan, maar in een groter verband worden geplaatst. De huidige tijd, waarin steeds meer informatie online wordt gedeeld, helpt enorm bij het snel verrijken van de collectie. Naast de conservatoren zijn ook andere collega's met specifieke kennis aangehaakt. De een determineert alle voertuigen of uniformen, de ander geeft context over een gebeurtenis. Een keer per week komt het groepje deskundigen via Microsoft Teams bij elkaar. Daar worden foto's waar de deskundigen vragen over hebben besproken. Sommige foto's worden helemaal uitgeplozen. Vaak betekent dit dat met de nieuwe kennis andere foto's sneller kunnen worden geduid. Het lijkt een grote puzzel die we met elkaar oplossen. Het team is erg enthousiast. Het moge duidelijk zijn dat het hier vooral gaat om de kwaliteit en niet om de kwantiteit. Dat is ook de reden dat je hier onder normale omstandigheden niet of nauwelijks aan toekomt. Maar toch smaakt het naar meer omdat het veel voldoening geeft. Dit is uiteindelijk toch belangrijk museumwerk.

Inzichten

Dankzij het Project verdiepte fotoregistratie wordt de collectie niet alleen verrijkt met kennis maar ontstaat ook meer samenhang tussen de verschillende foto's en andere collectieonderdelen. Daarnaast worden de verschillende schrijfwijzen van trefwoorden en termen gestandaardiseerd. Gezien dit laatste wordt met dit project indirect toch kwantiteit geleverd want een trefwoord of term kan immers aan vele records in de database hangen.

Een ander voordeel is dat de deskundigen niet alleen hun kennis kunnen benutten, maar zelf ook kennis over de collectie opdoen. De teamleden vullen elkaar aan en zodoende wordt gezamenlijk steeds meer ontdekt. Het is intrigerend om te zien hoe het gezamenlijk bestuderen en bespreken van een foto soms resulteert in een geweldige vondst.

Door de nieuwe beschrijvingen wordt de collectie tevens beter bruikbaar voor tentoonstellingen, publicaties en dergelijke. Ook het maatschappelijk nut wordt vergroot doordat de collectie zichtbaarder wordt voor het publiek. Tot slot is de collectie ook beter te linken aan andere erfgoedcollecties die vaak over aanvullende kennis beschikken of een andere invalshoek

kunnen bieden over hetzelfde onderwerp. De conclusie luidt dan ook dat we het project ook na corona willen voortzetten.

Leuke vondsten

Wereldberoemde foto

Een van de meest opmerkelijke vondsten die al aan het begin van het project meteen plaatsvond was die van een exemplaar van de beroemde persfoto van een Russische militair die zijn vlag plaatst op het gebouw van de Rijksdag in Berlijn, die op 2 mei 1945 werd gemaakt door Yevgeny Khaldie. Uit de beschrijving van deze foto viel niet op te maken dat het deze beroemde gebeurtenis betrof. Pas toen er een beeld bij kwam en de foto vervolgens tijdens het determinatieproject werd herkend, kon deze worden geduid en in de context geplaatst worden.

Portret van Siem de Waal van de Prinses Irene Brigade in Engeland.
(NMM inv.nr. 00005007)

Identificatie van personen

Het team heeft vele personen op de persfoto's kunnen identificeren, zoals hoge militairen en politici die een belangrijke rol speelden in de Tweede Wereldoorlog. Maar het leukste voorbeeld is dat een medewerker zijn (stief) oudoom Siem de Waal herkende, die te boek stond als een Zuid-Afrikaanse vrijwilliger van de Prinses Irene Brigade. Siem is een bekende Texelaar en de historische vereniging aldaar is erg blij met de

Nederlandse militairen maken plezier bij "Huize Onrust", vermoedelijk het huis waar zij als gemobiliseerden gelegerd waren, vlakbij boerderij 'Vredenburg' in Boven-Leeuwen. Zij dragen rijbroeken met een leren zolder. Op de kraag dragen zij het embleem van het wapen der artillerie. De civiele motorfiets is een Ariel NG 350cc uit 1938. (NMM inv.nr 00005007)

nieuw ontdekte foto. Het verhaal blijkt nog mooier aangezien Siem een dagboek heeft geschreven waarvan de eigenaar nu met het museum wil samenwerken bij het online plaatsen. Zodoende ontstaat een mooi beeld van Siems tijd bij de Prinses Irene Brigade. De foto maakt overigens deel uit van een serie portretten van leden van de Prinses Irene Brigade gemaakt door fotograaf Henk Jansen. De andere personen konden tot op heden niet worden geïdentificeerd.

Herkenning van locaties

Vaak blijkt de locatie waar een foto is genomen niet opgenomen in de beschrijving. Aanwijzingen op de foto of gebeurtenissen uit een bepaalde periode geven hierover meer duidelijkheid. Bijvoorbeeld een groepje soldaten uit de mobilisatieperiode dat pos-

eert met een bordje waarop de tekst 'Huize Onrust' staat. De beschrijving op de achterzijde geeft weinig aanknopingspunten en luidt: Bij ons troepje moet je wezen, bij die jongens moet je zijn, Oh, wat hebben wij 't gezellig en wat maken we een gijn! Na wat speurwerk blijkt het te gaan om een woning in het plaatsje Boven-Leeuwen. Navraag bij het museum Tweestromenland bevestigt ons vermoeden. Het zou een huis aan de Waalbandijk zijn geweest richting Druten, vlak bij de boerderij 'Vredenburg'. In deze woning vond in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog een groot drama plaats waarbij twee bewoners het leven lieten. Het echte raadsel op de achtergrond van de foto was het kerkorentje. Vanaf de positie waar de foto is genomen kan geen kerk worden waargenomen. Het torentje

heeft veel gelijkenis met de toren van de kerk in Puiflijk. Na goede bestudering van de foto beek het kerkje dan ook te zijn ingetekend.

Een andere foto was beschreven als een afbeelding van een oorlogsschip in een haven in Engeland. Na het gezamenlijk bestuderen van de foto en het vergelijken van locatiefoto's op internet werd de aanlegkade in de haven van Hoek van Holland gelokaliseerd en kon tevens een exacte datum en een specifieke gebeurtenis aan de foto gekoppeld worden.

Toekomst

Zoals gezegd smaakt het project naar meer en bestaat de wens om dit na de coronacrisis een vervolg te geven. Daarnaast willen we het expertiseteam uitbreiden met externe deskundigen, vrijwilligers, vrienden en andere belangstellenden. Zodoende hopen we het publiek nog meer bij de collectie te betrekken. Het idee is om hiervoor een crowdsourcing platform of community op te zetten. Bent u enthousiast geworden en kunt u niet wachten tot we dit kunnen faciliteren, stuur ons dan alvast een e-mail. Hierin kunt u aangeven wat uw expertise is, waarbij u misschien iets over uw achtergrond kunt vertellen, en wat u voor het project denkt te kunnen betekenen. U kunt deze e-mail sturen naar Annet Ruseler via a.ruseler@nmm.nl

Tot de reeks foto's van de Prinses Irene Brigade behoren zoals gezegd nog meer prachtige portretten die regelmatig voor publicaties gebruikt worden maar waarvan de personen tot op heden geen naam hebben. Kunt u ons helpen?!

Portretten van militairen van de Prinses Irene Brigade in Groot-Brittannië. Weet u wie dit zijn?

(NMM inv.nr. 00009234)

(NMM inv.nr. 00009243)

(NMM inv.nr. 0119849)

(NMM inv.nr. 00120160)

VRIJWILLIGER IN HET NMM

Even voorstellen; mijn naam is Henk Bunschoten, sinds de opening werkzaam bij het museum. Ingedeeld als gastheer loop ik altijd fluitend mijn rondes, enerzijds omdat ik vrijwel altijd vrolijk fluit en anderzijds omdat de akoestiek geweldig is. Qua karakter zou ik mijzelf willen omschrijven als een techneut en uitvinder, dat wil zeggen: ik bedenk problemen die niet bestaan en bedenk daar vervolgens een oplossing voor. Uit dit techneut zijn komt ook mijn interesse voor de historie van de techniek voort. Militaire techniek heeft daarbij altijd mijn bijzondere interesse gehad aangezien deze een goed beeld geeft van de technische ontwikkelingen in de gehele samenleving. In ons museum is deze ontwikkeling dan ook in de vele exponaten uit het verleden te zien.

Wonend in het Gooi raakte ik reeds als jochie met het militaire bekend. Waar zich het gebouw van de padvinderij bevond, waren en zijn nog steeds restanten van de loopgraven uit de eerste Wereldoorlog zichtbaar. Deze maakten deel uit van het zogeheten 'Offensief van Naarden'. Later begreep ik dat dit was aangelegd omdat de vesting Naarden niet gebouwd is achter een natuurlijke hindernis, maar ervoor, wat het benaderen en belegeren van deze vesting gemakkelijker maakte en de aanvaller bovendien een gerieflijk, hoog en droog uitkijkpunt en geschutopstelling bood. Nog later begreep ik dat de wat kunstmatig aandoende weilanden om de vesting heen het doel hadden om de vijand van de vesting weg te houden. Bovendien werd het daarvoor afgegraven zand gebruikt voor bouwactiviteiten en uitbreidingen van Amsterdam. Sommige families zijn daar nu nog rijk door. Ook zijn er sporen van de Tweede Wereldoorlog te vinden aan de kust, waar in 1944 onder andere machinegeweeropstellingen zijn gemaakt om een eventuele aanval in de rug via het water moeilijker te maken. Op privéterrein bevond zich een restant van een luchtafweeropstelling en een stukje verderop een groepsschuilplaats uit de Eerste Wereldoorlog. Ik heb nog vele uren doorgebracht op een zogeheten hoogzit die op deze 'bunker' was gebouwd om te proberen een beschermd weidevogelbroedgebied tegen de vossen te beschermen.

De echte kennismaking met de militaire techniek kwam toen ik als stagiair bij de toenmalige '574TD Tankwerkplaats' aan de slag ging. Hier werden destijds, midden in de Koude Oorlog (en de Vietnamoorlog), pantservoertuigen en geschut volledig uit elkaar genomen, gerevideerd en weer gemonteerd. Deels betrof dit onderhoud voor ons eigen leger en deels voor het terug leveren van na de oorlog geleend materiaal. Het leger zag mij waarschijnlijk niet voor een echte militair aan, maar wel voor iemand die graag vertelde. Ik werd dus 'OCV' ofwel Officier Civiele Vakopleidingen. Bij de Technische Dienst (TD) werkten toen vele kortverbandvrijwilligers die tijdens hun dienstitijd opgeleid werden voor automonteur of logistiek medewerker. Hier was ik de figuur die deze jongelui begeleidde, les gaf en stimuleerde. Een echte militaristische militair was ik zeker niet. Uit deze periode vallen veel komische anekdotes te vertellen die zelfs in mijn bestaan als vrijwilliger

nog tot veel hilariteit leiden. Bijvoorbeeld het verhaal van de vermiste Centurion bruggenlegger die wij tijdens een oefening in Duitsland midden in een dorpje terugvonden. In een gesprek met een bezoeker kwam het op de vraag of het NMM een Centurion bruggenlegger in zijn opstelling heeft staan, wat helaas niet het geval is. Toen mijn verhaal over de Centurion bruggenlegger maar verteld, waarop het antwoord luidde: dat was mijn bruggenlegger!

Na mijn studies zocht ik een nieuwe hobby, die ik vond in het 'sportschieten'; je kunt dit sport noemen terwijl je geen zinloze lichamelijke activiteiten hoeft te ontplooiën. Tot op dit moment beoefen ik deze sport, maar uitsluitend met wapens die nog ouder zijn dan ik, wat een goed beeld geeft van hetgeen men honderd jaar geleden op dit gebied kon presteren. Het meest interessante in ons museum vind ik de zichtbare ontwikkelingen op technisch gebied. Bijvoorbeeld van een zeer vroeg voorwerp van wat met een vuurwapen noemde uit de 14de eeuw tot de moderne 'Tupperware' geweren met veel plastic. Van de eerste gesmede kanonnen tot de moderne luchtafweertank met alle zichtbare technologische stappen die daartussen zitten. Het Kennis en Informatie Centrum (KIC) heeft een gigantische verzameling boeken, kaarten enz. enz. waarin de achtergrondkennis van deze ontwikkelingen te vinden is. Hier draai ik dan ook regelmatig met veel plezier mijn diensten. Ofschoon er in dit coronatijdperk nogal wat beperkingen zijn voor de bezoekers en de vrijwilligers is het altijd weer een feest om met de club vrijwilligers een gezamenlijk doel te dienen namelijk: de bezoekers een fijne dag te bezorgen en mogelijk nog wat extra achtergrondinformatie mee te geven.

Nieuwe vrienden

Mevrouw E.C.J. Berg Hammink
De Heer J. de Brouwer
De Heer W.A. Vervenne
De Heer G.G.M. Kop
De Heer W. van der Waal
De Heer R.E. Horinga
De Heer R. Beukeveld
Mevrouw M.H. Poldervaart
De Heer R.C. Smilde
De Heer C.J. Boogaard
De Heer W. Hogeweg
De Heer J. van der Wilk

Ook vriend worden?

Zie www.vriendennmm.nl

Uw vriendschap wordt beloond

met dit magazine en gratis
toegang tot ons museum
en uitnodigingen voor
vriendendagen en
vernissages.

Colofon

Magazine verschijnt
driemaal per jaar

Redactie

Michael Jansen
Rink Gercama
Caroline Schoofs
Louis Sloos
Erwin Vonk
Tristan Broos

Vormgeving/Drukwerk

NIVO print | design | web, Delfgauw

Uitgever

Stichting Vrienden van het
Nationaal Militair Museum

Secretariaat

Stichting Vrienden NMM
Postbus 6, 3760 AA Soest
Tel: (085) 0036013

e-mail:

secretariaatvrienden@nmm.nl

website:

www.vriendennmm.nl

Chef de Bureau St. Vrienden NMM

Richard Budèl

